

ДУША

І СУЧАСНІСТЬ

діалог мислителів

[есеї]

www.tureligious.com.ua

НАУКОВИЙ ПОРТАЛ
“ФІЛОСОФІЯ І РЕЛІГІЄЗНАВСТВО”

www.temple.org.ua

РЕЛІГІЙНА ГРОМАДА СПОВІДУЮЧИХ
ВІРУ В НАЙВИЩУ ЦІННІСТЬ ЛЮДИНИ
“УКРАЇНСЬКА ДУШЕВНА СПІЛЬНОТА”

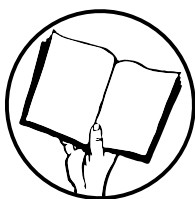
Науковий портал «Філософія і релігієзнавство»

Релігійна громада сповідуючих віру в найвищу
цінність людини «Українська Душевна спільнота»

ДУША І СУЧАСНІСТЬ

ДІАЛОГ МИСЛИТЕЛІВ

[есеї]

Київ

Видавець Юрій Шеляженко

2015

УДК 821.161.2'06-4-83

ББК 84(4Укр)6-4

Д86

Душа і сучасність: діалог мислителів [есеї] / Упорядники І. Дмитрук, Ю. Шеляженко. – Київ: Шеляженко Ю.В., 2015. – 108 с. – (Спільний проект наукового порталу «Філософія і релігієзнавство» та релігійної громади сповідуючих віру в найвищу цінність людини «Українська Душевна спільнота».)

Збірка есеїв про душу, підготовлених широким колом мислячих людей, актуалізує поняття душі та душевні цінності в сучасному світі.

Для читачів з відкритою душею.

Авторський колектив

© Дмитрук І., 2015 (текст, упорядкування).

© Шеляженко Ю., 2015 (текст, упорядкування, редагування).

© Балаклицький М., Бойко К., Болдарев А., Болдарева А., Воїнська К., Дем'янчук Н., Дехтяренко О., Дмитрук А., Іванов М., Кашевко С., Клок Т., Крицевий М., Левицька І., Ломоносов М., Мірошніченко В., Новак Ю., Пришпетлива І., Романова О., Сировець А., Степаненко М., Стрикалюк Б., Татієв І., Томків А., Шимон О., Щепанський В., 2015 (тексти).

ISBN 978-617-7088-07-2

ПЕРЕДМОВА

Як небо блакитне — нема йому краю,
Так душі почину і краю немає.

Тарас Шевченко

Збирати та публікувати роздуми людей про душу почав у 2012 році релігієзнавець, філософ та християнський богослов, шеф-редактор журналу «Апейрон +» Ігор Дмитрук.

Через рік про цю ідею дізнався і з ентузіазмом її підтримав не християнин, засновник Української Душевної спільноти, проповідник релігійної віри в найвищу цінність людини, видавець і редактор релігійного бюлетеня «Ідеаліст» та журналу «Мораль» Юрій Шеляженко.

До речі, ми знаємо, що крім християнства та релігії людяності у цій збірці представлені тексти прихильників інших релігій та світоглядів: мусульманства, буддизму, атеїзму, навіть рідної української віри. Тобто, це така смачна суміш з різних поглядів на душу. З душею, виходить, дуже різні світогляди можна об'єднати!

Оскільки вся збірка являє собою великий діалог на тему душі, природно, що і передмова до неї також утворилася з діалогу упорядників. Але перед тим, як відтворити цей діалог, заглянемо у майбутнє.

Ми упевнені, що ця збірка ще далеко не закінчена. Тож ви можете надсилати нам свої нові есеї про душу, які будуть опубліковані в наступних виданнях цієї збірки.

Насправді ми мріємо, що колись таке одкровенне і продумане есе напише кожна людина всесвіту. І ми будемо публікувати і публікувати ваші есе про душу з мінімальними літературними правками, радіючи служінню незліченним добрим людським душам.

Ігор Дмитрук:

— У своїх руках ви тримаєте невелику книгу, але книгу із великою душею. Дана книга, іншими словами — збірка есе, писалася кілька років. Це колективний філософсько-релігійнознавчий нарис, у якому кожен читач знайде частинку своєї душі або своєї душевності. Недаремно ми назвали цю книгу «Душа і сучасність», адже немає нічого важливішого в людини за душу. Багато людей кажуть, що вони не вірять у Бога і не вірять у душу. Тому що душу ми не можемо раціонально осмислити. До таких людей є питання: а для чого ми існуємо, якщо «немає душі»? Ми ж не звірі та не рослини, а децю більше. Саме завдяки душі ми відрізняємося від інших істот на землі своєю добротою та неповторністю. Коли хтось з рідних чи друзів помирає, ми відчуваємо всередині себе якусь тривогу та невидимий плач. Це плаче наша душа, яку ми не бачимо, але завдяки їй ми живемо.

Коли ми лишаємося на самоті, наша душа говорить нам, що робити і як робити. Часто я чую такі слова: ти чи ти бездушний, малодушний або, навпаки, дуже душевний. Інколи люди кажуть один одному: у тебе нема душі, бо ти нелюд, звір, худоба. Але такі слова не є правдою. Душа є в усіх і вона існує вічно. Недаремно у різних філософіях та релігіях душу розуміють по-різному, але усі вірять, що душа існує. Наприклад, у авраамічних релігіях душа потрапляє до раю чи пекла. Попадання душі до раю чи пекла залежить від праведності чи антилюдяності протягом життя на землі. У дхармічних релігіях душа перероджується, але коли душа протягом багатьох перероджень удосконалюється, вона потрапляє у мокшу чи в нірвану. Душа — невід'ємна частка нашого тіла, а точніше, це найважливіший орган людини. Так, ми його не

бачимо, але завдяки йому ми живемо на землі та творимо. Також у концепціях різноманітних релігій іде боротьба між злими силами та добрими за душі людей. Тому що душа є частинкою того Абсолюта, якого ми по-різному називаємо та розуміємо. Душа є суттю людини та Бога, адже Бог є вселенською душею, бо він не має фізичної оболонки.

Читаючи есе із нашої книги, ви побачите різноманітні інтерпретації душі та різні погляди. Але абсолютно усі автори збірки вірять у душу та душевність людини. Недаремно дана книга виходить за підтримки Юрія Шеляженка та його Української Душевної Спільноти — релігійної організації, подібної до церкви, яка найвище цінить людину та її душу. Концепція Шеляженка говорить, що душа є абсолютність людини і єдиним цілим з тілом.

Мені як християнину часто доводиться запитувати самого себе, а що зі мною буде після смерті. Де буде моя душа? Адже не завжди вдається жити згідно із заповідями Божими. Мого Бога, Ісуса Христа, який пролив свою кров на хресті та відкрив шлях нашим душам до Раю.

Я щиро дякую усім авторам за чудові есе і сподіваюся, що читачам сподобається наша спільна збірка. Вірте у Бога та рятуйте свої душі!

Юрій Шеляженко:

— Я захопився ідеєю Ігоря Дмитрука видати збірку есеїв про душу і як видавець, і як віруючий в найвищу цінність людини. Адже в основі віровчення нашої релігії лежить поняття душі як досконалої, всеохоплюючої людини, ми здійснюємо обряди одушевлення та самоорганізуємося у душевні спільноти відповідно до власного Священного писання релігійної віри в найвищу

цінність людини. Віра в найвищу цінність людини є вічною релігією та сучасним духовним рухом творення Бога — ідеалу людяності — через віру в себе, вірність собі, володіння собою. Знаком нашого віросповідання є коло, що символізує людину в центрі буття як душу буття. Ми віримо, що людина-душа освоює світ, вбачаючи у ньому своє віддзеркалення, стає рівною його необмеженій вічності, спілкується з людьми через торкання душ. Кажучи про душевну спільноту, ми розглядаємо себе як точку відліку, центр всесвіту, або, за аналогією, душу-сонце, центр «сонячної системи» всього буття, навколо якого обертаються інші створені нами душі або, що те саме, з їхньої точки зору ми є створеними ними і обертаємося навколо них. Душа також здійснює бажання, тільки для цього бажання мають бути досконалыми, не зацикленими на чомусь конкретному, вони мають залишати простір для фантазії. Поясню, як це робиться. Філософія допомагає задумати бажане. Техніка допомагає досягти можливого. Право узгоджує бажане з можливим. А віра — особливо релігійна віра — творить чудеса, дивним чином робить бажане можливим навіть тоді, коли техніка безсила.

Я особливо вдячний панові Дмитруку за влучну характеристику, яку він дав нашій релігії в одній з публікацій на науковому порталі «Філософія і релігієзнавство»: «Ця релігія за основними ознаками є своєрідним релігійним пацифізмом». Для нас людина джерело всіх цінностей, які об'єднують все людство всесвіту, все найкраще в людських релігіях та світоглядно-етичних системах, альтернатива конфліктним ідентичностям розбрату. Відповідно до настанов нашого віровчення, сповідуючи мою релігію, я маю поділяти віру кожної людини, поважати кожну релігію, що утверджує цінність

людини; це також означає, що релігійна віра в найвищу цінність людини заохочує об'єднання, послідовне чи то одночасне сповідування різних, на перший погляд, можливо, взаємозаперечних, однак з душевної точки зору, як ми віримо, завжди взаємозбагачуючих релігій і світоглядів, не виключаючи й світського гуманізму. Звісно, що у відношенні до матеріалістичного гуманізму ми особливим чином сприймаємо його цінності. Ми вважаємо, що будь-яка людина здатна усвідомити ідею людської всеохопності, згодна вона з нею чи ні. Якщо ця ідея заперечується, тоді стає ясно, що той, хто заперечує, узгоджує себе з усією повнотою буття шляхом заперечення. Тому ми вважаємо, що в перекладі з матеріалістичної мови заперечення на ідеалістичну мову згоди, з мови боротьби на мову творення усвідомлене заперечення ідеї людської всеохопності є просто-напросто своєрідним (нігілістичним) способом погодитися з цією ідеєю.

Душа для нас є досконалим початком усього, універсальною формулою буття, взятою Богом за основу у начертанні всього суцього, подібно до того, як автор починає творити з чистого аркуша. Кажучи про душу, ми не зациклюємося на формулах власного віровчення, а пригадуємо все душевне, що тільки було створено людиною з Божою допомогою. Прадавні казки, які ми чуємо з дитинства. Перший акт істинного самоствердження кожної людини, коли всі ми тими чи іншими словами висловлюємо собі та іншим, людству, всесвіту та вічності засадничий закон людської особистості: «Я — це я». Дарма що це тавтологія, головне — вона символізує нашу вірність собі, яка дорожча за будь-які асоціації з чимось зовнішнім, умовно відокремленим від себе. Душа являється і у натхненних заспівах старого мудрого чарівника біля

племінного вогнища найперших людей, у пророцтвах жерців давніх богів, але водночас і у викликах волі богів, кинутих святою людиною. Душа являється у сміливих словах давнього філософа: людина є мірою всіх речей. Душа висловлюється в клятвах про дружбу, в освідченнях у коханні, у всепроникливій цікавості та скептичній сумлінності дослідника та в наукових публікаціях. Всеохопну душевність знаходимо у текстах, які лежать в основі масових релігій сучасного світу — християнства, ісламу та буддизму. У першій проповіді Будди про страждання від бажань та серединний шлях до подолання страждань у досконалому стані нірвани. У віщих снах пророка Мухамеда, його шляхетних помислах в усамітненні у печері Хіра та перших проголошених аятах Корану про спілкування з Богом через читання, настановах людині бути щедрою подібно до милостивого Бога. Душевність, захист права душі жити, бути відвертою, співчутливою та люблячою і не бути підкореною зверхнім ідолам гріхів, висловлюється і через десять заповідей, дарованих Богом Мойсею, і через нагірну проповідь Ісуса Христа.

Всі ці та безліч інших релігій та світобачень ми розглядаємо як грані однієї величної, прадавньої, споконвічної традиції, традиції людяності, традиції душевності. І це жива, мінлива традиція, як завдяки вірності людей своїй власній душі, так і завдяки тому, що ми звемо духом заперечення. Кожна традиція містить в собі «дух заперечення» — ідею недосконалості всього нетрадиційного. Але «дух заперечення» справді відповідає традиції лише у тому разі, коли, заперечуючи нетрадиційне, заперечує також і традиційне та допомагає цим зберегти послідовність та животворність традиції. Адже непослідовність, лінощі, безумний догматизм, відсутність щирої віри у традицію та прагнення розвивати

її, пізнаючи нетрадиційне та використовуючи його корисні якості — вбиває традицію. Постійне вбудовування нетрадиційного у світобудову своєї традиції є неминучим шляхом розвитку будь-якої традиції, і цей розвиток не припиняється, поки традиція жива. У традиції індивідуального самовдосконалення людини проявом духу заперечення є скромність, поцінування простоти, незгода з ідентичностями та ієрархіями, ідеєю людської нерівності, незгода з будь-яким поділом на «своїх» та «чужих». У науковій традиції проявом духу заперечення є практицизм, повторюваність здобутих знань на власному досвіді кожного вченого. У філософській традиції проявом благородного сумніву є прагнення об'єктивності та недовіра до суб'єктивного. У Біблії, в книзі Буття читаємо, що Авраам бачив волю Божу в тому, щоб принести в жертву рідного сина, він зв'язав хлопця і навіть взяв ніж, але дух заперечення одушевився у формі Божого янгола і вимагав не піднімати руку на отрока. В ісламі мудра покора волі Аллаха нерозривно пов'язана із духом заперечення у формі пильного утримання від неправильного тлумачення і порушення його волі, уникнення одержимості джинами нестриманих почуттів. У буддизмі дух заперечення виявляється в застосуванні понять шуньяти (невичерпності) та анатману (несамостійності) до всіх дхарм (феноменів, форм, проявів стану дійсності), однакового заперечення і споживацтва, і аскетизму на вісімковому шляху до праведності, повноти нірвани, просвітленого стану мудрої людяності, зразком якого є стан будди.

Традиція людської мови найкраще показує всеохопність людської душі. У нашій мові закладено як ідею цілісності буття, так і дух заперечення досконалості людської самоідентифікації. Будь-якою людською мовою

можна назвати все буття в цілому одним словом («всесвіт»), а єдність множини та однини однаково демонструється і прямою мовою, і через дух заперечення, наступним чином. З одного боку, «я» і «ми» — різні слова і різні поняття. З іншого боку, поняття «ми» в усіх мовах світу застосовується для позначення нерозривної єдності «я» з «не-я, що подібне до мене» (недарма одна людина, вірна традиції, може виступати від імені множини: керівник організації каже «ми вирішили», дослідник пише «ми встановили» і так далі). Мова узгоджує однину з множиною, не дозволяючи множині гордовито стверджувати свою зверхність над одниною чи однині гордовито стверджувати свою зверхність над множиною. Будь-якою мовою звучатиме дуже смішно така сповідь: «Ми та я іноді не розуміємо одне одного, і тоді ми сердимося на мене, а я терпляче намагаюся зрозуміти, чому ми такі сердиті». Отже, суперечність між «я» та «ми» з точки зору мовної традиції неприродна, не відповідає сутності цих двох понять. «Я» та «ми» однаково цінні, однаково людяні, однаково душевні.

До речі, якщо вже було згадано про висміювання суперечностей, треба сказати, що у релігійній вірі в найвищу цінність людини почуття гумору вважається священним. Ми навіть не обурюємося пародійними релігіями (пастафаріанство, копімізм, тощо), а намагаємося поділяти їх веселий настрій, бо розуміємо, що вони висміюють та руйнують недосконалі (в т.ч. догматичні, заформалізовані, ізоляціоністські та агресивно невіглаські) уявлення про душу, Бога, Священне, Абсолютне, тим часом як справжню віру сміх тільки збагачує та укріплює. Почуття гумору священне ще й тому, що влучним жартом можна відвернути війну, змусити самовикритись рабів власного лукавства та ненависті, яким довгий час вдається

дурити самих себе і весь світ, наче вони віруючі та моральні люди. Вони вибухають гнівом, починають зривати на комусь свою злість, і людство бачить їх справжнє нутро. Тобто, душа-жартівник викликає вогонь на себе, але все обходиться малою кров'ю, весь світ повстає проти кривдників жартівника і з Божою допомогою карає їх за нестриманість, тим часом як без жартів вони могли б далі сіяти серйозну ненависть та розколоти людство на великі партії смертельних ворогів.

Я тільки утвердився в глибокій вірі у священність почуття гумору після мученицького подвигу журналістів «Шарлі Ебдо», які всупереч усім забобонам відмовилися жити під владою нудьги. Можна довго сперечатися про епатажну естетику цього журналу, але Україні дуже не вистачає такого журналу і такої естетики, тому великою рідкістю є такі суперечки і ще рідше люди замислюються над тим, чи не є дрібними та сміхотворними ті псевдо-святині, які заважають нам всім вдихнути повні груди свіжого повітря та добряче посміятися над собою. Атака терористів на французький сатиричний журнал не зміцнила авторитет серйозних осіб та загальнообов'язкових умовностей. Ні, зараз мільйони дуже різних людей по всьому світу роздивляються карикатури та регочуть! Жартувати неможливо без віри. В анекдоті зіштовхуються дві версії правди, які ми беззастережно прийняли на віру, хоча вони являють собою повну протилежність. Ця парадоксальна діалектика викликає великий вибух сміху. Трясється всесвіт, в усі боки розлітаються зірки і планети, одна з яких дивом дістається нам, як подарунок долі. Тут, на своїй землі, один в полі радіє волі, і ми смілішаємо, відчуваючи твердий ґрунт під ногами. І починаємо фантазувати, і знаходимо свою правду — хоча раніше не дозволяли собі цього, чекали вказівок згори. Так із віри

народжується жарт, а із жарту народжується істина. Веселощі, як найкраща молитва, знімають стрес, рятують від страху, дають силу втілювати в життя сміливі вигадки. Вони закарбовують у пам'яті кращі дні нашого життя. І вони допомагають нам усвідомити помилки, а потім уникати їх повторення. Коли хтось закидає, що веселощі можуть образити релігійні почуття, кажу у відповідь: не ображайте моє священне почуття гумору! Знаєте, справжні релігійні почуття відрізняються від інших почуттів тим, що вони спонукають стримувати неприборкані, саморуйнівні емоції, особливо люті і агресію. За своєю природою люди такі й житте таке, що ми постійно стикаємося з чимось незвичним і неприємним. Але релігійні почуття допомагають нам прийняти світ таким, який він є, не втрачаючи самоконтролю. Те ж саме можна сказати і про почуття гумору. Коли люди сміються, вони відверті та відкриті всьому світу. Жартуючи, ми вчимося новому. Робимо навдивовижу корисні відкриття. Але залишаємося собою, незважаючи на зміни. І потім, перед обличчям вічності, несемо відповідальність за свої вчинки. Хто лякає всіх зброєю, буде горіти в пеклі. Хто живе з посмішкою, перед тим відкриваються ворота раю.

Як я вже казав, людина для мене є джерелом всіх цінностей і сама по собі є самостійною, найвищою цінністю. Найвищою — в тому сенсі, що це найбільш досконала душевна цінність, яка не тільки дає право на самостійність, але й зобов'язує до самодисципліни. Одна людина підніметься на гору і вважатиме, що весь світ внизу лежить у її ніг, а то й подумає, ніби здатна літати, кинеться вниз і уб'ється; це приклад нікчемної людини. Інша побачить з висоти чудову панораму і захоче показати її кожному, намалювати, привести і показати, де лежать різні шляхи-дороги, вибирай — не хочу; у такій щедрості,

широті душі виражається справжня висота людини.

Душевні цінності — не щось містично більше за людину, а те, що корисно людині, причому людина самостійно визначає, що їй корисно. Але не можна плутати корисне з приємним, не можна піддаватися сліпій прив'язаності, жадібності, страху. Людина має володіти собою і підкоряти свої почуття життєвому досвіду, спогадам та фантазіям, які дозволяють робити все життя радісним, а не компенсувати зрідка оргіями приємності нещасне, безцільне та принижене в цілому життя. Поєднуючи самостійність з розумністю, людина набуває божественного або, якщо хочете, природного права судити про добро та зло, про корисне і шкідливе. І треба розуміти, що справжній розум — це відкритий розум, він завжди в процесі саморозвитку, в пошуку згоди зі всім буттям, а надто з кожною живою душею.

Душевний розвиток людини завжди допомагав людям домовлятися і краще жити разом. Але завжди знаходилися і лукаві уми, які використовували людські домовленості як привід для війни. Полеміка між мудрою згодою і зарозумілою жадібністю триває вічно. Одна з тем цієї полеміки — питання про державу. Чи володіє держава людиною? Томас Гоббс запевняв англійців, що правлячий суверен поглинає людей для їхньої ж безпеки в утробі цього «левіафана». У полеміці з ним Джон Локк заявив, що у кожної людини є невід'ємне право власності на свою особистість, право розпоряджатися своїм життям і вибирати життєвий шлях на свій розсуд. Так з'явилося поняття суверенітету особистості. Як відомо, забезпечити суверенітет особистості кожного українця Верховна Рада прямим текстом обіцяла громадянам у 1991 році, у зверненні із закликом голосувати за незалежність України. Для конституційного права ця новела не нова. Наприклад,

у Декларації незалежності США заявлено в якості самоочевидної істини, що уряди користуються своєю владою зі згоди керованих, які мають право повалити уряд, котрий довгою низкою зловживань зраджує існуючу згоду, суспільний договір про установа певних авторитетів.

У державницькій традиції проявом духу заперечення є визнання і захист природних прав людини, зокрема, права на протест і, як його крайній вияв, права на повстання нестерпимо пригноблених; заперечення тоталітаризму як недосконалої державності. По суті, держава є не більш ніж великою охоронною фірмою, душевною спільнотою людей, що об'єдналися для охорони своїх прав, а державний суверенітет є похідним від суверенітету особистості громадян-учасників держави.

Сучасні державники, нібито «християнські» та «марксистські», дозволяють собі не визнавати суверенітет особистості, протиставляти суспільство людині. Ані Христос, ані Маркс цього б не схвалили. Христос, як відомо, казав: Царство Боже всередині вас (Лк. 17: 20-21). Ця думка для Біблії органічна, от ще дві цитати: «нема нічого кращого, як насолоджуватися людині ділами своїми» (Еккл. 3:22); «усе мені можна, але мною ніщо володіти не повинно» (1 Кор. 6:12). А ось кілька ключових цитат з економічно-філософських рукописів Карла Маркса (1844 р.), які показують, наскільки далекі від філософії Маркса так звані марксистки, що твердять про пріоритет суспільних інтересів перед особистими. «Як саме суспільство виробляє людину як людину, так і вона виробляє суспільство» — пише Маркс у «Комунізмі», — «Таким чином, суспільство є закінчена сутнісна єдність людини з природою, справжнє воскресіння природи, здійснений натуралізм людини і здійснений гуманізм

природи». За Марксом, суспільство — витвір людини, продукт людської праці. Там же, «Відчужена праця»: «Предмет, який виробляється працею, її продукт, протистоїть праці як якась стороння істота, як сила, не залежна від виробника... Робітник відноситься до продукту своєї праці як до чужого предмета. Бо при такій передумові ясно: чим більше робітник знесилює себе на роботі, тим могутнішим стає чужий для нього предметний світ, створюваний ним самим проти самого себе, тим біднішим стає він сам, його внутрішній світ, тим менше багатство належить йому. Те саме відбувається і в релігії. Чим більше вкладає людина в бога, тим менше залишається в ній самій». Правий Маркс! Хіба не так суспільство відчужують від людини, вимагають від людини бездумної покори традиціям, хоча кожна людина сама собі може створювати прекрасні звички і традиції? Хіба не для того, щоб прив'язати людину до землі, до корпорації, неофеодальної вотчини, стала загальнообов'язковою, зі школи нав'язуваною всім людям соціал-демократична квазірелігія, культ всемогутнього суспільства, що створило людину, щоб вона служила суспільству, а під маскою суспільства, звісно, ховається неофеодал — за допомогою кишенькових жерців, що майстерно проводять обряди цієї квазірелігії, соціологічні опитування і т.п., таким чином, щоб всі мислили в потрібному для феодала руслі та обирали його слухняну челядь на всі виборні посади?! Хіба не так оголошують Бога містично непізнаваним, забуваючи, що Бог як чудовий витвір людської фантазії, ідеальна людина, повинен бути зрозумілим, щоб реалізувати його зразкову досконалість в людському прагненні до самовдосконалення? І Маркс, як ми читаємо, прагне такої досконалості: «Комунізм уже мислить себе як реінтеграцію або повернення людини до самої себе, як

знищення людського самовідчуження». Знайомлячись із душевними ідеями Маркса, читаючи Нагорну проповідь Ісуса, залишається тільки здогадуватися, як могли терористи і тирани на зразок Сталіна чи Бандери роками обманювати мільйони людей (починаючи, можливо, із самих себе) лукавими твердженнями, ніби вони є вірними марксистами чи християнами. Очевидно, тут треба казати про те, що людині властиво корумпувати душевні цінності своїми нестриманими примхами, в даному випадку — прагненням здобути владу жорстоким насильством, і душа саме для того й існує, щоб допомогти нам долати в собі такі саморуйнівні примхи.

Цінності — все душевне, все те, що додає нам духовної сили, допомагаючи людині бути всеохопною як Бог, що узгоджує в одній особі та одноосібно стверджує своїм буттям всі мислимі люські цінності, узгоджує традиції, узгоджує протиріччя. З душевних цінностей ми черпаємо енергію, бо енергія завжди виникає у послідовності, єднанні, згоді. Хоча згоду треба постійно підтримувати живою, чесною, відкритою до всього нового і відвертою, бо в іншому разі сила згоди відчужується від людей і починає нав'язувати себе, згода перестає бути владою над собою і перетворюється на залежність. Це зіпсована, корумпована згода — англійською мовою слово «corruption» значить псування.

Душевні цінності народжуються у їх безперервному ствердженні людиною і посилюються людською згодою, силою згоди, енергією узгодженого самоствердження людей. Справжні цінності не прив'язують до потреб, а звільнюють від обтяжливого споживання. Справжні цінності не тягнуть у минуле, а кличуть в майбутнє зі всією поважною переконливістю досвіду людського самоудосконалення, накопиченого кожною вільною душею

в усіх кутках світу в усі часи. Душевні цінності не роз'єднують, а поєднують, як Бог об'єднує людей. Справжні цінності не провокують агресію, а допомагають домовлятися.

Гріш ціна тим цінностям, які ізолюють людину від всієї повноти буття чи у гріховній гордині, що веде прямо до пекла, протиставляють людині людину, Бога, суспільство, націю, любов, гроші чи будь-що інше. Істина в тому, що нічого надлюдського нема — і навіть людина, що наближається у своєму розвитку до Бога, ніколи не протиставить себе чи якісь свої цінності іншим людям, оскільки Бог згоден з кожною людиною і узгоджує всі цінності, а суперечність із цим зразком, виражена у гордині протиставлення свого чужому, принижує людину. Бог не може бути зверхнім, бо зверхність є гріхом, а Бог безгрішний, і за прикладом Бога людина у розвитку своєї всеохопності також має позбавлятися усіх ілюзій власної зверхності. Гординя робить одноосібність недосконалою, позбавляючи її сили всеохопності, бо тільки всеохопна одиниця стає рівноцінною безлічі, а обмежена одиниця, навіть у формі широкого об'єднання, протистоїть безлічі та зрештою втрачає цінність, зливаючись із недосконалою безліччю у вічній приниженості вічного бою, де навіть перемоги обертаються поразками.

Гординя як протиставлення свого чужому, своїх — чужим, завжди спростовує претензії на святість та досконалість. Тож коли вам розповідають про якихось надлюдських богів чи героїв, знайте: це вигадані істоти, яким оповідач просто приписав свій гріх гордині, а отже, він і його вигадка далекі від істинної досконалості, що відкривається віруючим у найвищу цінність людини у одкровеннях безпосереднього спілкування з Богом подумки.

Бог — наша фантазія і наша совість; хто не може вигадати світ кращим, ніж він здається недосконалим відчуттям і почуттям, і кому не вистачає совісті старанно та цілеспрямовано здійснювати свої мрії, той не знає істинного Бога. Слідуючи прикладу Бога, кожна людина може стверджувати свою безмежність. Хоч би й такими словами, сказаними Богом у Священному писанні релігійної віри в найвищу цінність людини: «Я є всесвіт». Бо цінність людини як творця і судді цінностей, пророка, здатного подумки спілкуватися з Богом і розуміти його відповіді на людські молитви у наслідках власних задумів та вчинків — така цінність людини робить кожную людину всеохоплюючою, універсальною, безмежною. Це досконалість людини і душевність людини, добра воля, розуміння сенсу життя, підказаного Богом в Символі віри, тексті розділу Одкровення того ж Священного писання релігійної віри в найвищу цінність людини: сенс життя у розвитку, пізнанні та творенні, у прагненні добра та боротьбі за добро, і такий життєвий шлях веде до щастя. Усвідомлення цього є релігійною вірою в найвищу цінність людини, яку я сповідаю і знаю, що кожна людина сповідує її також, навіть якщо називає її інакше та користується іншими словами, щоб висловлювати свою цінність, свою всеохопність, щоб творити, стверджувати та узгоджувати цінності, показуючи широту та відкритість людської душі.

Мені дуже цікаво було порівняти бачення душі, прийняте в релігійній вірі в найвищу цінність людини, із баченням інших авторів цієї збірки. З кожним я в чомусь можу погодитись. Олег Дехтяренко, Ігор та Андрій Дмитруки, Тарас Клок, Надія Дем'янчук, Віталій Щепанський, Михайло Ломоносов, Максим Степаненко осмислюють душу через людяність, соціальність, філософію та самоаналіз, що для мене найбільш близько. Гідні уваги

аналогії наводять Ірина Пришпетлива, Олександра Романова, Андрій Сировець, Богдан Стрикалюк. Кирило Бойко дійшов правильного, на мою думку, висновку про первинність свідомості перед матерією у природі людини. Максим Іванов, Мстислав Крицевий, Ірина Левицька переповідають концепцію душі у віровченні своїх релігій, і в їхніх підходах попри видимі розходження є і багато спільного. Максим Балаклицький, міркуючи про чернецтво, слушно зауважує, що духовність полягає в усамітненому слуханні голосу Господа й служінні людям. Цікаві спроби вираження душі через художнє слово, художню прозу бачу в творах Юлії Новак, Катерини Воїнської, Сергія Кашевка, Анатолія Томківа, і така форма звернення до Логоса мені, безперечно, імпонує. Олег Шимон, Анастасія Болдарева, Вадим Мірошніченко, Ібрагім Татієв критично та самозречено аналізують поняття душі, без чого неможливо очистити його від стереотипів та створити собі власну душу за допомогою власної фантазії. Анатолій Болдарев правильно ставить питання про революцію душевності, виполювання рабства з наших душ.

На обкладинці цієї збірки ви прочитали назву «Душа і сучасність: діалог мислителів». І справді: кожне з цих есеїв актуалізує поняття душі, кожне є результатом серйозних роздумів, душевної праці людей, які мають значний досвід послідовного мислення. Чесність та відвертість роздумів про душу, зібраних тут під однією обкладинкою, є безпрецедентною. Читачу залишається лише гортати сторінки і насолоджуватися польотом думки, уяви, емоційним багатством авторів, співпереживати та продовжувати незавершені думки на свій смак, робити власні висновки про природу людської душі.

Чому я не чернець

Спостерігаючи темпи моральної деградації людства, все частіше думаєш, що гасло «іди в ногу із часом» стає дедалі суперечливішим. У Содомлян прізвисько «ханжа» могло бути й похвалою.

Якщо бути сучасним — значить бути безсоромним і безпринципним споживачем-«ненажерою», телевізійним зомбі, рабом моди, бездушним ділком-матеріалістом, що не визнає існування непорушних законів і зневажає будь-які авторитети. Такої сучасності я не приймаю.

Звісно ж, грішне суспільство завжди тяжіло до легалізації «темного боку» свого існування. Однак мені потрібно не вершити долю чужих поколінь, а топтати власну життєву стежину.

Коли фільм без мордобою, мата, магії та постільних сцен вважають неконкурентною аномалією, кримінальним сленгом висловлюються усі — від вихованців дитсадків до міністрів, а зі 100 шлюбів розпадається більше 80-и, розумієш, що нечестя досягло критичної точки й треба щось робити.

Тікати? Але куди? До глухого села? Але там усе той же телевізор, пиятика, безробіття й безнадія.

Шукати розради в церкві? Однак вона теж є частиною гріховного суспільства.

Тоді мрієш оселитися на самоті, на лоні природи... І щоб поряд були однодумці... Так виникала абсолютна більшість монастирів.

Чому ж я не монах, чи, кажучи питомо українським словом, не чернець? Почнімо з невірних варіантів відповіді.

Аморалізм самих монастирів. В останні роки у світі відбувається маса судових процесів проти католицьких служителів за обвинуваченням у розбещенні неповнолітніх, а в Росії проти православних ченців — у гомосексуалізмі. Але ж усюди й завжди були праведні, щирі люди. Згадаймо Петра Могилу. Григорія Сковороду. Мартіна Лютера. Серафима Саровського. Іоанна Кронштадтського. Матір Терезу.

Протестанти не будують монастирів. Та й тут є винятки. 1940 року швейцарець Роже Шютц оселився в місцевості Тезе на сході Франції й заснував єдиний у світі протестантський монастир «Церква Примирення». Послух там передбачає бідність, цєлібат і вірність монастирській громаді. Літургію служать тричі на день. Щороку цей монастир відвідують близько 10 тисяч осіб, в тому числі майже поголовно адвентистські студенти-богослови. У 1989 році Роже Шютц з ініціативи чернечої громади Тезе у рамках святкування Тисячоліття Хрещення Русі надрукував у Франції та передав як безкорисливий дар православним християнам СРСР мільйон примірників Нового заповіту російською мовою. Я бачив цє видання у букністичному відділі книгарні «Наукова книга».

Бог велить нам розповідати про Нього людям, а монастир тікає від людей. Насправді ж завдання монастиря — не стільки ізолюватись від людей, скільки зосередити увагу вірника на Богові. На цє спрямовано суворий режим (ранній відбій і підйом), просте харчування, скромний одяг, фізична праця, життя вдалині від міст, споглядання Божого творіння, розвиток дисципліни молитви, служіння іншим, роздумів, читання

духовної літератури, смирення, посту, самоти, поклоніння, прославляння, свободи від матеріальних інтересів. Що з цього списку відкидатиме здоровомислячий баптист або лютеранин? Усі ці складники входять до системи адвентистських оздоровчих закладів — того ж санаторію «Наш дім» у Вінницькій області. Двічі відвідавши православний Святогірський монастир, автор не побачив у тамтешніх ченців страху перед гостями, яких у свята там теж буває декілька тисяч. Хіба не Святе Письмо каже, що «товариство лихе псує добрі звичаї» (1 до Коринтян 15:33), і, якщо моє оточення відвертає мене од віри, кого я маю слухати більше — оточення чи Господа? Чи ж не тому виїзні церковні заходи — літні табори, семінари, польові школи — настільки ефективні, бо відривають нас од звичної суєти?

Прообрази чернецтва, складники чернечого «подвигу» постійно стрічаємо в Біблії. Та як легко такі речі називати фанатизмом, бо, повіривши в їхню користь для себе, бачиш поверховість власного релігійного життя. Не тільки пророки й апостоли — наш Спаситель рано піднімався для молитви (Марка 1:35), а то й проводив на колінах усю ніч (Луки 6:12). Якби так чинив ваш син, чи були б ви щасливі, або боялися б, що в нього розумові відхилення? Ісус тридцять років займався тяжкою й малопrestiжною роботою, три роки мандрував пішки, віддавав Себе іншим без остатку (Марка 3:20); Цар усесвіту, Він смирив Себе до рабської подобі; одного разу постив 40 діб, часто бував на самоті, поклонявся Богові так, що навіть Його учні просили їх навчити цьому й, скажімо, гроші навіть до рук не брав. Просте харчування й скромний одяг стрічаємо в описі Івана Хрестителя — до речі, символу церкви останніх часів. Коли ізраїльтяни ввійшли до Ханаанської землі, Бог наказав їм зруйнувати

язичницькі міста-фортеці й жити вільними землеробами на правах кланового самоврядування (ознаки централізації — самі поняття столиці, головного («соборного») храму, регулярної армії, царського гарему — з'явилися через півтисячі літ з подачі царя Давида). Чудові зразки споглядання Божого творіння й роздумів над божественними матеріями знаходимо в біблійних псалмах. Слово Боже студіювали Ездра й Тимофій.

Найкращий біблійний аналог монастиря — пустеля. Це не піщані бархани, а незаселена територія, безлюддя. Недарма ж ізраїльські євреї, що відвідують Україну, пустелею називають херсонські степи. На жаль, головні характеристики скупчення людей — шум, суєта і натовп — є серйозними ворогами молитовної зосередженості. Бог не мовчить. Він просто не любить перебивати. Тому Господь поселив двох прародителів посеред чималого саду й наказав рівномірно заселяти всю землю. Й коли люди відмовились це робити, будуючи Вавилонську вежу, Він «розселив» їх за допомогою Свого прокляття. Потім обрав одного (першого) єврея, відокремив його від рідні й послав мандрувати пустельними місцями. Вивів Свій народ з найцивілізованішої землі тих часів і дав йому не Єгипет, а спустошений війною і тотальним геноцидом Ханаан. Пустеля виховала богобоязливий характер Авраама, Ісака, Якова, Мойсея, Давида, Іллі, Івана Хрестителя, Павла, Самого Христа. Саме малонаселена «земля» (Одкровення 12:16) — Північна Америка — була місцем народження багатьох новітніх праведників.

Так і з місіонерською роботою: все залежить од бажання чути голос Божий. Слов'яни східніше Дунаю дізнались про Христа від православних ченців Кирила й Мефодія. Історія зберегла свідчення мужності багатьох непомітних святих (вихідців з того ж Києво-Печерського

монастиря), що з ризиком для життя боролися з ідолопоклонством, століття за століттям просуваючись на схід і північ: св. Кукша та його учень Никон проповідували в'ятичам, за що наклали головою; св. Леонтій (XI ст.) трудився в напів'язичницькому Ростові, св. Ісая в Суздалі, 1148 року пр. Герасим заснував біля Вологди монастир і більше 30 років проповідував Євангеліє; у XIII ст. безіменні пустельники з великим терпцем несли Боже Слово чуді й карелам, в XIV ст. там трудилися старець Сергій та пр. Герман, новгородський чернець Лазар ніс істину лопарям, що замешкували береги р. Онеги, св. Стефан охрестив тисячі зирян, що жили в районі сучасної Пермі... Навіть одіозні єзуїти прославились не тільки підступними вбивствами й цинічним шпигунством. У XVII ст. вони заснували перші християнські місії на Далекому Сході (Японії та Китаї) й Південній Америці (у Парагваї існувала навіть єзуїтська держава; зацікавлених відсилаю до голлівудського фільму «Місія» з «зірковим» акторським складом).

Я не чернець із зовсім інших причин.

В основі, як мінімум, християнського чернецтва лежить ідея дуалізму (подвійності) світу, яка потрапила до вчення Церкви з філософії Платона та Арістотеля, а до Греції — з Вавилону під час війн Олександра Македонського. Дуалізм твердить, що добро та зло взаємонеобхідні, це різні прояви життя (одразу згадується емблема східних релігій — інь і ян). Нездоланне протистояння цих двох начал відбувається на всіх рівнях: космосу, природи, суспільства (звідси узаконення рабовласницької кастової системи), міжлюдських стосунків та окремої особистості також.

Секта маніхеїв (близькосхідний містичний культ перших століть по Р. Хр.) учила, що світ сотворено двома

богами — добрим і злим. Переносячи цей принцип на християнство, богослови-дуалісти (той же Оріген Олександрійський) наголошували, що Старий заповіт написано злим, жорстоким богом, а Новий — лагідним, доброзичливим. Умістилищем гріха було названо видимий світ на противагу невидимому (Римлянам 8), людське тіло на противагу душі (Івана 6:63), жінку на користь чоловіка (Екклезіаст 7:28). Це дало привід вірити у здатність людини досягти святості власними зусиллями — шляхом умертвіння плоті. Серед крайніх проявів цього явища можна назвати вчинки щирих, ревних християн, яким учення тодішньої церкви залишало тільки такий шлях: давати обітницю мовчання, морити себе безперервними постами, цілонічними бдіннями, замуруватись у сирі темні келії, де цілодобово повторювати, як мантру, «Ісусову молитву»: «Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй мя»... Також бажаючи святості, але жахаючись бузувірських шляхів її досягнення, миряни збивались на схожу тенденцію: самобичування (згадаймо «Дон Кіхот» Сервантеса), відмову од інтимного життя, крім випадків дітородіння (в цьому особливо «вправлялись» англійські пуритани), культ байдкування, бідності й жебрацтва (такі настрої були поширені як у католицьких, так і у православних країнах і свого часу зіграли на користь соціалістичних революцій). Свого часу середньовічні лікарі висунули теорію, ніби всі хвороби походять від води. У той період лицарі милися двічі за життя: при хрещенні та перед одруженням. У високих зачісках «тендітних красунь» бігали миші, під час придворних танців бруд перекочувався і шурхотів під сукнями, а довгі шпильки для волосся ввійшли в моду, аби «витончено» ганяти бліх.

Натомість Біблія твердо стоїть на позиціях монізму, себто єдності космосу. Все існуюче створено єдиним Богом

для здійснення Його задуму та за Його законами. Добро і зло не існують як такі: є Божа реальність, Божа правда та все інше. Оскільки світ — Господній витвір, живе лишень те, чому Сам Вседержитель вирішує дати (продовжити) життя. Тобто зло — тільки перекручене добро; як сказав один богослов, «лож — лише збожеволіла істина». Гріх не живе в тілі чи у видимому світі; його не можна «зчистити» батоном або безсонням (1 до Коринтян 13:3). Гріх — абсурдний образ мислення: установка на незалежність від усього, в тім числі від Бога, культ егоїзму й свавілля. Змінити цей хід думок і дій може тільки «Виробник»: лише Він здатен повільно «перепрограмувати» нас на вірний лад. Зло не існувало споконвіку та скоро щезне у вогненному озері. Тож людина не може освятитись, одділяючись від зовнішньої реальності — саме джерело її прагнень і реакцій отруєно беззаконням. Куди б я сам не сховався, неодмінно пронесу до будь-якої «карантинної зони» «вірус» гріха — у своїй голові.

Святе Письмо не знає чернецтва. Воно каже про дар безшлюбності, однак у всій Біблії тільки про пророка Єзекїїля можна сказати, що в нього був такий «талан», та й то тяжко дізнатись, чи зробив він його щасливішим. Апостол Павло закликає нас не одружуватись, якщо ми достатньо сильні у вірі, проте сам визнає, що не має Божого одкровення з цього приводу (1 до Коринтян 7:25), а говорить, спираючись на здоровий глузд. До того ж сьогодні переважає думка, що сам апостол на момент стрічі з Христом був вдівцем: членом Синедріону (Дії 26:10) міг бути тільки одружений чоловік. Петро, котрого деякі вважають першим папою римським, та інші апостоли були сімейними людьми (1 до Коринтян 9:5). Та й як може мати серйозний авторитет людина, що не знає життя? Більша частина питань, з якими люди йдуть до

священика, пов'язані з сімейними негараздами. Що може порадити дорослій жінці юний теоретик? «Почитайте, тітонько, таку-то книжку»? А другу ж половину цих питань становить виховання дітей...

Не знає чернецтва і юдаїзм. Символом спілкування з Богом тут постає не піст, а бенкет, не граничне самообмеження, а повнота життя. Людину було створено для спілкування: це доводять дві речі, що прийшли до нашого життя з Едему — шлюб і субота. В івриті немає слова на позначення поняття «неодружений чоловік»; винятки поділялися на збоченців або егоїстів. Чоловік є паном жінки й господарем дому, але Тора розуміє повноту влади як повноту відповідальності за довірену тобі «територію»: захист, підтримку, управління, розвиток. Якщо з подачі ап. Павла Новий заповіт показує шлюб як засіб удовolenня власних, зокрема фізіологічних, потреб (1 до Коринтян 7:9), то у Старому заповіті це найперша заповідь, дана людині. Коли заражені грецьким гедонізмом учні Ісуса почули Його позицію стосовно розлучення, то зрозуміли чоловічу роль у сім'ї як обов'язок стосовно жінки (Матвія 19:10)... і злякалися шлюбу. Покликання чоловіка — бути «кам'яною стіною» довкруг найближчих людей. Так і багатоженство не було питанням насолоди: придворний гарем був настільки ж обтяжливою справою для бюджету і царя, наскільки безглуздим було дотримання безлічі етикетних норм середньовічними дворянами; гарем і етикет були свідченнями монаршої величі (сучасні аналоги — пишні прийоми офіційних осіб іноземних держав і військові паради), а сам монарх — «заручником» церемоній (гірке усвідомлення цього проступає на кожній сторінці біблійної книги Притч). Чоловік був зобов'язаний одружитись з удовою свого брата; у випадку відмови його спіткала б публічна ганьба.

Схожий підхід спостерігаємо до рабині чи полонянки: господар мусив надати їй одяг, харчування та подружнє пожиття, що давало можливість жінці вижити, народити й виховати дітей, які б у подальшому доглянули її та захистили від зазіхань «офіційних» дружин. Подібний принцип є і в ісламі: чоловік ні в чому не звітує перед жінкою, але сімейні обов'язки жорстко розподілено. Він може привести додому стільки жінок, скільки здатен протримати, однак дружини не мусять думати, де будуть жити, з чого готувати їжу, тощо. Якщо ж «безправна, затуркана» мусульманка впевниться, що «благовірний» не виконує своїх функцій, може наскаржитись муллі, й тоді її чоловіка виженуть із селища як абрека (вигнанця). Отже, юдеї та мусульмани сприймають шлюб як відмову від егоїзму, готовність служити одне одному.

Крім того, чернечий послух може зруйнувати людську природу незгірше горезвісних «тоталітарних сект». Дорогою до Святогірського монастиря екскурсовод з захопленням розповідала, як матінка настоятельниці давала завдання молодій монахині: посадити капусту догори корінцями. Коли ж увечері дівчина повідомила, що повтикала розсаду звичайним чином, почула новий наказ: повисмикувати й «посадити», як сказано. У що має зростати віра молоді послушниці: у велич і мудрість волі Божої чи у витівки церковного начальства? Скільки є прикладів героїчної непокори у випадках другого типу: саботаж воєводою Йоавом богопротивного перепису, затіяного царем Давидом (1 Хроніки 21), незгода священників на бажання царя Озії кидати у храм (2 Хроніки 26:16-18), самогубне порушення придворного ритуалу царицею Естер заради спасіння свого народу...

Зростати духовно можна лишень у взаєминах. Дві скрижалі — любов до Бога та до ближнього — мусять

перебувати в рівновазі. Будучи весь час на самоті, не навчишся смирятись перед людьми; постійно обертаючись у гамірному натовпі, не чутимеш голосу Божого.

Сидіння мовчальником у ямі потребує колосальної волі, проте не меншого терпіння вимагають особливості й запити реальних людей.

Тож Біблія висуває ідеал «подвійного життя»: усамітненого слухання голосу Господа й служіння людям. Саме в такому ключі слід розуміти наполягання Духа пророцтва на необхідності християнам переселятись до сіл. А мерзота світу цього най спонукає нас шукати святості Божої. Ісус жив серед звичайнісіньких людей, не переймаючись такою компанією. Але Він же з завидною завзятістю залишав їх у пошуках товариства Небесного Батька. Якщо мені огидна розгнuzданість сучасного світу, то наскільки ж вона огидніша святому Богові. Для Нього прийти у наш світ — усе одно що без антибактеріозного костюма ввійти до тифозного барака. Однак Він зробив це. Пустеля потрібна, навіть необхідна, але вона — не самоціль. Ісус хоче явити Свою праведність у тих, хто не тільки живе серед спокус цього світу, але й намагається впливати на нього, будучи маяками Його правди, німим докором грішникам, живим доказом того, що святість настільки ж реальна, наскільки реальний кожен із нас.

Про душу

Є матерія і є свідомість. Перше неможливе без другого, як і друге неможливе без першого — це підтверджує сама природа, що в діалектичному розриві ніщо не може існувати.

Всесвіт — це єдність матерії та свідомості, де матерія переважає. Організм — це єдність матерії і свідомості, у якому переважає свідомість. Чому це так? Тому що в будь-якому живому організмі є одна особливість, а саме, та, що він живий.

Всі живі організми складаються з атомів (матерія), але живі вони саме завдяки душі (свідомості).

Тому тіло — це матерія, а душа — це свідомість.

Тут необхідно розрізнити поняття «свідомість» і «розум». Розум — це результат взаємодії свідомості та матерії в організмі, «міст» між свідомістю та матерією. Розум формується в процесі життя низкою різних факторів (природне сприйняття, генетика, виховання та ін.). Отже, свідомість — первинна, розум — вторинний (у живих організмах).

Коли розум розвивається, зв'язок між матерією і свідомістю стає щільнішим, більш врівноваженим, збалансованим, що, мабуть, є головною метою для будь-якого організму, тому що розрив між свідомістю та тілом є самознищенням.

Ніщо не може існувати в діалектичному розриві. Якщо це так, якщо мета будь-якого організму в повному

«спорідненні» матеріального і свідомого, виникає питання: який шлях розвитку розуму можна вважати вірним? Орієнтований на матеріальне або на свідоме?

Оскільки живий організм представляє собою єдність матерії та свідомості, в якій переважає свідомість — зниження ролі свідомого в житті організму і домінуюче становище матеріального веде до невиконання функцій цього живого організму. Тому споживацький спосіб життя абсолютно неприйнятний для будь-якої живої істоти.

Якщо ж ми оберемо душу життєвою домінантою, то спочатку відновимо баланс, а потім чи то залишимося в цьому динамічному (необхідно буде постійно підтримувати рівновагу) стані, або свідоме переважатиме над матеріальним, що цілком прийнятно для живих організмів, як діалектично протилежних всесвіту.

Але навіщо все це потрібно? За законами природи ніщо нікуди не зникає, відтак, та енергія, або душа, або свідомість (називайте як хочете), накопичується в самій матерії, поступово примножуючи себе. Виходить, що є два стани всесвіту: з переважанням матерії — космос, такий, яким ми його знаємо, і з переважанням свідомості, імені або навіть зовнішніх рис якої я не можу уявити.

Звідси випливає, що функцією будь-якого живого організму є підтримання переходу космосу в інший стан і далі, навзаєм, у космос.

Це і є наша «глобальна» мета як живих істот.

Трактат про рабство наших душ

Про свою душу я можу сказати лише те, що вона мене не влаштовує. Все це тому, що вона в мене рабська. В цьому тільки частина власне моєї вини. Решта провини на батьках, школі, суспільстві, в якому мені доводиться жити. Батьки мої, самі будучи власниками рабських душ, не могли дати мені нічого, крім такої ж рабської душі. Далі вони вкупі з суспільством плекали в мені ці задатки рабської душі, допоки я не виріс, допоки не став трохи самостійно про це замислюватися. За порадою Чехова, став потрошку вичавлювати із себе раба, але цей слизький Юда настільки глибоко сидить в моїй душі, що вичавити його повністю в мене ніяк не виходить.

Душа моя очищується певною мірою, але до повної чистоти дуже далеко. Рабство в ній сягає таких глибин, без яких і душі-то самої ніяк бути не може. Незважаючи на свій курс вичавлювання, все ж іноді так трапляється в моєму житті, що доводиться коритися перед дурною силою, вірити в наглу, але красиву брехню. Потім за ці хвилини нехлюїства сам себе караю та ненавиджу. Але знаю, що всі довкола мене й того не роблять. За це я ненавиджу їх ще більше, ніж себе.

О українці — вічне рабське плем'я!

Де заблукала ваша воля до свободи? По яких маркетах, бутіках та шопах вона тринькає свої грошики? Хто вбив нашу епоху просвітництва при перетині державного кордону? Чому зі скарбниці світових знань ми

замість величі духу постійно виносимо повні пазухи скам'янілих від часу чорних перлинок щурячого лайна? Було серед нас кілька вільних від душевного рабства людей, та й тих задушили. Що нам тепер робити зі своїми рабськими душами?

Навряд чи хтось, окрім мене, переймається всерйоз цими питаннями. Всі довкола живуть рабами, роблять діточок, виховують їх такими ж самими рабами. «Німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть», як казав поет. Тепер, незважаючи на новий виток розвитку цивілізації, пролетарську революцію, права людини, для нас нічого не змінилося. Ми як були рабами, так ними й залишилися. Бо душі наші рабські ніякими революціями не звільниш. Сьогодні в нас новий господар — споживання. Людям довкола плювати і чхати на все, їх реально цікавить лише зростання кількості власного споживчого кошика. «Жерти! Жерти!» — волають раби довкола. Вони міняють на ковбасу, гречку та горілку тіла й душі. От тільки рабські душі в умовах, коли пропозиція значно перевищує попит, збуваються дуже дешево, продаються цілими тисячами. «За шмат гнилої ковбаси у вас хоч матір попроси».

Люципер тому не дуже-то й радий. З часів Фауста його здобич неухильно дрібнішає. Що взяти з рабських душ? Все одно, що курячі лапки з кігтями — тільки й того, що собакам на поживу.

Мені дуже прикро, що, маючи надпотужні комунікації, ми сьогодні займаємося тим, що виховуємо й плекаємо в собі рабство.

Чим далі, тим міцнішають позиції простої й нехитрої філософії споживання. Це вона забирає владу над нашими душами, не залишаючи в них місця Істині. Та що там казати, коли цим благородним словом сьогодні охрестили горілку!

Рабство в нашій країні дедалі глибше заповзає в душі, напуваючи їх своєю отрутою. Прибутки все більші, а совісті та свободи все менше.

Єдиний вихід з цієї ганебної ситуації для нас, українців — революція душ. Виполоти з них рабство швидко та безжально. Істину слід приймати в образі Христа, а не паскудної горілки. «Якщо твоє око спокушає тебе — виколи його, бо краще тобі безокому увійти в Царство Боже, ніж взагалі туди не увійти». Ось той принцип, за яким треба діяти всім, хто ще остаточно не перетворився на споживацьку худобу.

Зробимо революцію в душах і станемо справжнім вільним народом, або згинемо, як мільйони німих рабів до нас. Ніяка формальна незалежність не звільнить наші рабські душі від того тягара, який нам нав'язували всі та скрізь.

Легко бути рабом, але ганебно. А от зробити себе вільним — то великий здобуток і скарб.

«Душа»: від повноти проміжку до пустоти змісту

Проблема душі турбувала і бентежила нас, людей, на кожному етапі історії. Але з ускладненням соціальних відносин почала потрошку поступатись своїми позиціями іншим, більш зрозумілим та, як нам здається, насущним питанням.

Це можна пояснити фактом тотальної десакралізації осмислення людиною свого власного буття, тотального атеїзму, маловірством та знебоженням сфери людського буття. Значну роль в цьому зіграв фактор несубстанційної онтології поняття «душа». В жодній філософській, культурній чи релігійній традиції воно не носило абсолютно автономного характеру. Це наводить нас на думку про його абсолютну акцидентарність.

Ідеалістичні течії філософії завжди та скрізь в різних формах пов'язували ідею душі з іншими трансцендентними поняттями. Першим з філософів, хто повів мову про душу, був Піфагор. Він пов'язував її з вічністю та істиною. Згідно з уявленнями піфагорейців про душу — це вічна, ідеальна субстанція, яка містить Логос. Душа прикута до живого тіла, після смерті якого вона переходить в інше тіло і так вічно. Сенс існування душі — імплікація законів Логосу з ідеального світу в матеріальний. Таким чином, піфагорейці розглядали душу як проміжну ланку між Логосом та матеріальною реальністю. Така проміжна роль цього поняття закріпилась за ним і надалі.

Платон стосовно душі так само дотримувався піфагорейських уявлень, доповнюючи та уточнюючи це вчення. Арістотель описав душі за якостями. Плотін зробив душі найнижчим рівнем еманції Єдиного і заперечив ретлянсляцію законів Логосу, як обов'язковий характер їх існування, натомість замінивши сенс їхнього матеріального буття на відбування кари в тілі. Але проміжковість душі нікуди не ділася, вона як була єдиною ланкою між матеріальним та ідеальним світами, так і залишилась.

Починаючи від раннього середньовіччя аж досьгодні християнські традиції розглядають поняття «душа» вкупі з поняттям «Бог». В їх розумінні душа — створена Богом, вічна субстанція, наділена свободою, сенс існування якої полягає в єдності з власним творцем. Як бачимо, постульована субстанціональність в данному випадку цілком відносна, адже гарантом всіх цих якостей виступає сам Бог.

Навряд чи в цій короткій роботі знайдеться місце, щоб зобразити всю діалектику понять «душа» і «Бог». Для суті нашої теми достатньо буде, удавшись до математичних знаків, зобразити межі цих відносин: $БОГ \geq ДУША$.

Пояснення: поняття «Бог» більше або дорівнює поняттю «душа». Якщо подивитися на теїстичні концепції, там можна побачити визначення душі, як субстанції, яка створена, але певним чином вільна від Бога. Деякі концепції ототожнюють Бога й душу на макрорівні, стверджуючи, що Бог є нічим іншим, як душею всього сутнього. «Монадою монад», за висловом Лейбніца.

Проміжний характер поняття «душа», в даному випадку, полягає у сенсі її існування: вона створена Богом для того, щоб, поблукавши деінде, знову до нього

повернутись. Душа виявляється проміжком між Богом до її створення та Богом після возз'єднання з ним.

Прямо протилежна позиція, що Бог підвладна, створена та певним чином не залежна від душі сутність, з точки зору теології виглядає досить єретично. Хоча, в традиціях світової філософії, вона суто логічно цілком можлива, виходячи з позицій таких вчень, як: суб'єктивний ідеалізм (Фіхте), соліпсизм (Берклі, Шанкара) та прагматизм (У.Джемс). Для цього потрібно шляхом певних логічних висновків віднайти уявлення цих вчень про душу та її атрибути. Слід зазначити, що в цих концепціях субстанціональне поняття душі можна буде ідентифікувати лише за певними акциденціями, котрі їй приписують теологічна чи раціоналістична традиції, оскільки поняття душі в цих вченнях значною мірою маргіналізувалося. Тому в них субстанціональність душі можлива тільки по відношенню до тих акциденцій, буття яких вона актуалізує. Це вказує нам на проміжковий характер поняття «душа», як традиційно-лінгвістичного атавізму. З поняття «душа» доктрина раціоналізму, починаючи з Декарта через англійських емпіриків, французьких просвітителів, Канта та його послідовників, довгий час по краплині вичавлювала весь нераціональний зміст, залишивши фактично пусте, але традиційно величне слово. Після такого раціоналістичного горнила поняття «душі» для нових філософських шкіл втратило привабливість і маргіналізувалося у слово, яким позначають мало вивчені якості людської природи.

Перефразовуючи Фрідріха Ніцше, можна сказати, що душа померла разом із Богом. Розум розклав її на атоми і доручив вивчати багатьом різним наукам. От тільки, після вивчення цих атомів, жоден розум не зможе зібрати їх не може. А нам так важливо мати цілу душу!

Душа... Чи то, може, не душа?

Душа... Чи не видається вам це слово доволі затертим, перетертим віковим метикуванням? Навмисно не вдаватимуся до багатющої спадщини філософів усіх часів і не використовуватиму поширеного в сучасному богослов'ї поняття «духовна душа»... Бо що залишається нам серед купи дефініцій, догм і готових відповідей?.. Патетичний лик марнослів'я чи то марнослав'я?

Пристаєте на те, щоби забавитися словами?

Корінь змагає до глибини, щоби його край зумів поцілувати небо чи то небо — його край...

— Тільки не край, Душе, небокрай! Знаю, Тобі трохи душно... Потерпи. Залізь на шию, тільки не души... Гей! Не тікай у п'яти...

Утече та й пече у шкарпетці, як гірчичний лист проти нежитю....

— Хочеш, прийму душ для Тебе? Тільки не кажи, що це Тобі не по душі! Можу Тебе вилити!!!

Вилити...

Тільки б знати кому, чи то — куди, чи то — в яку форму... Лише б не злити зі знахарськими відходами заліплена воском, затоптану оловом, роздрту бубонінням...

— Дихай глибше, Душечко!

Породільний біль приводить думи... Не душіть їх... Хай перекрикують пісню в душі чи то пере-думу-ють... Лише б не ви-думу-вати... Лише б не ви-плювати... Лише б не на-плювати...

— Душечко, не мовчи! Тебе не чути! Не чути...
Алло... Чи то, агов...

«Двосічний меч прошиє душу»...

Не дихає...

Душіє...

Віддається...

Злітає чайкою...

Відводить Йому себе...

Чому?

— Він погубив Свою, щоб поселитися в глибині
Твоїї? Став коренем, щоби цілувати Тебе Небом...
Душечко, зацілована та несерйозна...

Чи то, може, чудна серйозність? Замовкну, бо від
варіацій і до вар'ятства недалеко...

Емоції душі

Душа — це поняття, яке можна розглядати з релігійної, філософської та інтелектуальної точки зору. Кожен народ цей термін тлумачить по-своєму.

На мою думку, коли мова йде про душу, ми розуміємо під цим щось особисте, індивідуальне, щось сокровенне, священне. У нас є усталений вираз «плюнути у душу», це означає — зачепити найважливіше, те, що знаходиться глибоко у нашій сутності. Доводилося чути таку думку: душа — це наша оболонка, у якій ми знаходимось. Не погоджуся з цим. На мій погляд, душа включає в себе всі наші відчуття, емоції і не тільки. І насправді душа не може знаходитися ззовні без захисту... Вона — ніби самі ми та наш оточуючий світ. Можливо, наше підсвідоме «я». Коли люди кажуть «людина з великою душею», «з великим серцем», мають на увазі людину добру та її хороші, у першу чергу, вчинки.

Душа — без будь-якої форми, неформальна, не оформлена частинка нас. Варто обговорити співвідношення «серце=душа». Які ми вкладаємо тлумачення у поняття «серце»? Дуже важливо, щоб кожна людина мала серце не тільки в прямому сенсі слова. Людина не має бути безсердечною, людиною без душі....

Можу навіть частково погодитись з китайськими міркуваннями, що душа знаходиться у шлунку, але тримає у собі справді людські риси, і одна з них — доброта та турбота про інших.

Душа — філософське поняття. Як я розумію, це частинка людини, яка змушує бути людиною, а не навпаки.

Потрібно також казати про рівні душі. Варто порівняти людину на різних рівнях розвитку, звичайно, починаючи з немовляти, згодом дитини, згадуючи народний фольклор, що дитина має чисту душу. І взяти дорослу людину. В залежності від того, де людина проживає, і дивлячись, яке у неї оточення, середовище — все це впливає на душу, на її розвиток. Люди часто пов'язують душу з релігією чи філософією. Можна ввести ще одну пропозицію, яка розглядається на рівні інтелектуальному. Адже все залежить не тільки від того, де народитись, але й як розвиватись і куди рухатись по життю. Можна сміливо казати, що дитина, яка годує тварин, а не знущається з них, має більшу душу, ніж великий директор-егоїст, який не розуміє слів «доброта» та «благодійність».

Проти того, що душа існує, ніяких заперечень бути не може. Щодо тварин, то в залежності від їх розвитку вона також може існувати. У даному випадку можна стверджувати не про релігійне поняття, а про інтелектуальне. Не дарма ж виникла ідея Дарвіна.

Отож, краще залишатись людьми із великою душею.

Душа — це я сам

Зазвичай я не берусь писати про те, про що не маю особливого уявлення. Проте деяка спроба викласти думки у письмовому вигляді могла б, можливо, внести певну ясність щодо змісту такого близького та зрозумілого, на перший погляд, та настільки таємничого та неосяжного, в той же час, поняття «душа». Це слово я вживаю так часто і значимо, неначе розуміючи справжній його зміст. Але, задумавшись над його значенням, усвідомлюю, що й гадки не маю, що за ним стоїть. Отже, що ж воно таке — ця трансцендентна «душа»?

Звісно, душа, як і будь-що інше, є лише тим, що ми погоджуємося так називати. Тому для початку я відкриваю величезний тлумачний словник, подарований мені дідом ще давно. Він не раз ставав мені у нагоді. Чом би й не звернутися до нього і цього разу? Там я зустрічаю кілька значень цього слова, і одне з них особливо привертає мою увагу, а саме: «Основа в людині, що становить суть її життя...». Намагаючись відчувати значення цих слів, я також співставляю питання «Що є душа?» з іншим — «Що є Я?». Яка моя сутність? Де є справжній «Я», за цими нескінченними нашаруваннями слів, словосполучень та термінів, які допомагають мені самоідентифікуватись у цьому світі, усвідомити своє місце у ньому? В мене є ім'я, я жива істота, людина, походжу з певного роду. Але ж це лише мій «одяг», який я одягаю, щоб вийти у світ. Я маю руки, ноги, голову. І знову ж таки, я кажу, що «я маю» ці

частини тіла, неначе вони складають щось окреме від мене, в той же час будучи зі мною єдиним цілим. То де ж за цим всім є справжній «Я», від якого вже не можна нічого відняти, з якого вже не можна нічого «зняти», від якого не можна нічого відшарувати? Що від мене залишиться після всього?

Я є, я існую, я живу. Я не знаю, які таємничі сили творять мене, дають мені змогу існувати. Я не знаю, які внутрішні закономірності закладені в мені, я не знаю своєї сутності. Але я намагаюсь пізнати її і називаю я її «душею». Це те, що лишається зі мною завжди, поки я є. Це, власне, і є тим, чим є я. Адже якщо б у мене не було душі, не було б і мене. У будь-чого, що є в цьому світі, є якась першопричина його буття, якась квінтесенція, сутність. Не є виключенням і я сам.

Я є тут і зараз. І в мене є душа. Завдяки чомусь я таки існую і це «щось» в мені і є «душею». Душа є сутністю мого життя, більш того, вона є сутністю мого буття, сутністю мене самого. Чи є якийсь буття за межами життя — мені це невідомо. Але чи має це значення, враховуючи те, що цим питанням ми задаємось лише живучи (адже мислити, як нам відомо, може лише людина, що має мозок)? Гадаю, що нічого нізвідки не береться і нікуди не зникає. Будучи раз — є завжди. Ідеї безсмертні, отже, якщо вже існувала хоч колись «ідея мене», то не вмере вона і довіку.

Тому, востаннє питаючи себе «Що таке душа?», я тепер без зайвих вагань даю собі просту і заспокійливу відповідь: «Душа — це моя сутність. Душа — це я сам».

Душа: що воно, в чому має голод?

Поняття «душа» міцно увійшло в нашу мову. Чого тільки варті такі фразеологізми, як «душа не на місці», «душевний спокій» або «душевна людина».

А стільки трактувань набувало поняття душі в найрізноманітніших релігіях і філософіях, в різних професійних колах! Можна пригадати і відмерлі визначення, які не витримали перевірку часом. Ще не так давно в психіатрії під душею розуміли сукупність психічних процесів людини. Мусульманські богослови у середньовіччі зробили дивну заяву, що жінки не мають душі.

Різні релігійні формації по-різному визначають поняття душі. В більшості вона безсмертна, але трапляються і смертні душі. Вона може розглядатися і як притаманна усім живим істотам та навіть неживим речам, і як суто людський атрибут. Практично в усіх авраамічних релігіях душа є своєрідною духовною сутністю людини, що водночас і протиставляється тілу, і доповнюється ним як матеріальною частиною душі. У прихильників індуїзму — це своєрідна частка (параматма) Єдиного Бога, що присутня в кожній сутності. А от практично всі буддисти поняття «душа» розширюють до цілого комплексу, куди входять не лише духовні енергії, а й і матеріальні потоки. Своєрідне ставлення до цього питання в Свідків Єгови, для них поняття душі має подвійне значення. З одного боку вона просто позначає особу в контекстах на зразок

«населення тисяча душ». З іншого боку душа, як духовна субстанція, гине після смерті плоті, але інформація про неї зберігається в особливому «архіві» Бога, щоб в зазначений час знову втілитися у живому матеріальному тілі. Щось подібне ми зустрічаємо і в ісламі: щоб постати перед Страшним судом, душі воскреснуть, повернуться до своїх знову живих тіл. Можна і далі наводити довгий перелік уявлень різних релігійних течій про сутність душі.

Немає одностайності щодо «душевного» питання і в нерелігійному середовищі. Частина віруючих вчених досі стверджують, що душа — річ матеріальна, складова людини. Вони навіть проводили суперечливі експерименти і начебто довели, що душа важить 21 грам (різниця між вагою щойно померлої людини та тієї ж особи через деякий час). Навіть матеріалісти використовують поняття душі в практичних студіях. Назви академічної дисципліни «психіатрія» та її підрозділу «психоаналітика» утворені приставкою «психо», що в перекладі з давньогрецького означає «душа». У матеріалістів своє визначення душі: це внутрішній світ людини.

Ви можете спитати автора даного есе: «А що для тебе є душа?». У відповідь почувете: «Останнє визначення мені більше до душі». Саме «до душі». Ще раз переконуюсь, що це поняття міцно вкорінилося у нашому житті.

Але хотілося б хоч поверхнево замислитися над наступним, не менш важливим, питанням: «А що потрібно нашій душі?». Відповідей буде багато, залежно від вашого світобачення, але автор сміє припустити, що, незалежно від поглядів людини, кожна душа прагне спокою та спілкування. Деякою мірою вищезгадані потреби є протилежними. Але згадаймо про єдність протилежностей, як твердить діалектичний матеріалізм. А з іншого боку, ці

дві потреби більш ніж актуальні в сучасному динамічному світі.

Спочатку розглянемо спокій. Що воно таке? Спокій, на авторську думку — це стан, який є протилежністю до хвилювання. Часто спокій та тиша йдуть пліч-о-пліч, взаємно доповнюючись. Після напруженої та виснажливої роботи душі хочеться бездіяльності, що певною мірою можна назвати спокоєм. Релігія стверджує, що душевний спокій прийде, коли людина буде в раю, в божій благодаті, чи зіллється із Абсолютом (мокша), або ж досягне нірвани (буддійський варіант).

Чи має сучасне людство таку потребу в спокої? Для більшості відповідь буде цілком позитивною. Шум і гамір модерного міста загалом та активна атмосфера на дорогах, в офісах чи будь-якому громадському місці, безперечно, позбавляють людину блаженного усамітнення. Можливо, в цьому сенсі більш пощастило селянам, але нині сучасне життя приходиться і до найвіддаленіших селищ.

Чи варто стверджувати, що сучасний індивідуум, його душа прагне самотності? Що в неї надмір спілкування? Відповідь буде, у більшості випадків, негативна. Навпаки, починаючи з початку двадцятого століття, росте почуття відчуження особистості від суспільства.

Із першої потреби поволі виростає друга проблема. Незважаючи на те, що людина прагне спокою, вона ще дужче потребує другу душу. Одним словом, наявний брак спілкування.

Контакти між людьми найчастіше відбуваються поспіхом, навіть якщо ми спілкуємося із чималою кількістю людей, навіть коли перебуваємо в самій гущі подій. Це важко назвати повноцінним спілкуванням. Скоріше це ділове, формальне спілкування, що не задовольняє повною

мірою природну людську потребу спілкуватися із собі подібними. Як тут не згадати рядок із пісні «Дотянуться до звезды» групи «Люмен»: «Среди тысячи людей я совсем один...».

Тому ми змушені шукати «споріднену» душу. А соціальні мережі, наприклад, створюють ілюзію спілкування, замінюючи нормальні відносини на шкідливий електронний сурогат. Так виникає явище гаджетної цивілізації. Але це вже тема для окремого роздуму.

Можна багато говорити про душу. Але що можна сказати напевне, так це те, що душа є.

Наші душі

Кожен з нас, незважаючи на те, чи він віруючий, чи не віруючий, заглядає час від часу углиб себе, в свою душу.

Душа... що таке душа?

Душа — це частина тіла?

Душа — це дух ?

Душа — це розум?

Що ж це таке?

Ніхто не може дати єдину відповідь на питання, що таке душа, але кожен має душу.

Душа — це те, що всередині нас, те, що важливіше за серце, розум та мозок.

Душа — це те, що відрізняє нас один від одного.

Часто в світі буває, що зовсім не знайомі люди знаходять свої точні живі копії. Тобто, майже у кожній людині є свій двійник, тому що тіло не завжди є унікальним явищем, а от душа є унікальною та неповторною.

Коли ми є самими собою, ми можемо мислити, фантазувати, сміятися, і це все є наша душа.

Душа є серцем кожної людини. І тому кожна релігія навчає, що душа є унікальним явищем. Завдяки релігії людина розкриває свою душу, бо вона шукає у душі Бога.

Душа дає змогу людині єднатися з Абсолютом (істиною, Богом). Душа є безсмертною і неповторною. Без душі ми нічим не відрізняємося від тварин.

Душа дана людині для того, щоб вона могла відрізнитися від навколишнього світу та залишалася людиною.

Припустимо, що у нас немає душі. Лише припустимо. Тоді для чого ми живемо? Чого ми вчимося? Яка суть нашого існування? Адже за 70 – 80 років ми помremo і будемо гнити у землі.

І це все, кінець?

Та ні, саме душа дає змогу людині жити вічно, як в потойбічному світі, так і в нашому світі. Недаремно кажуть: «У тебе душа поета».

Душа дозволяє нам розкрити свої таланти, дає пережити приємні та неприємні моменти.

Коли ми закохані, душа радіє та стає щасливою. Коли у нас біда, ми сумуємо та плачемо. І це все далеко не пояснюється однією фізіологією. Це плаче і радіє наша душа.

Часто ми можемо почути терміни «душа нації», «душа міста», «душа села», «душа всесвіту». Тому що, окрім особистої душі, існує глобальна душа, яка виникає внаслідок єднання багатьох людей.

Наприклад, ми, українці, маємо єдину душу, яка єднає нас від Заходу до Сходу, від Півдня до Півночі та центру України. Незалежно від того, якою мовою ми спілкуємося, чи підтримуємо ту чи іншу політичну партію, ми всі українці, які мають одну велику національну душу.

Ми з'єднуємо і роз'єднуємо наші душі. Коли ви зустрічаєте свою половинку, ваші душі зливаються в єдине. Ваші душі працюють як одне ціле. Коли вам здається, що ви знайшли свою половинку, але ця людина в

кінцевому варіанті не пасує до вашої душі, тоді ваші душі ламаються. В когось із колишніх коханих душа назавжди ламається та сумує, а хтось шукає нову душу для єднання. Кохання є частиною нашої душі, яка готова жертвувати усім ради незрозумілих почуттів, які проявляє наша душа.

Ми можемо казати: я не вірю в Бога, і ніякої душі немає. Я атеїст, і треба жити та не думати за душу. Але це не так. Душа існує. Душа — це те, що завжди робить нас людьми.

Ми можемо не вірити, але душа все одно буде існувати. Але без віри в душу наша душа може почати гнити.

Я не хочу переказувати вам історію філософії душі та історію релігієзнавства душі. Я хочу вам сказати, що душа існує. Ми її можемо не помічати зовні, але наша душа завжди всередині нас.

Тому давайте будемо єднати наші душі!

Есе про душу та духовне ділання

Душа — це джерело наших бажань. Дух — це закон, якому підпорядковуються наші бажання і який визначається ними. Дух виражається в принципах поведінки індивіда. Співвідношення душі та духу таке ж, як співвідношення течії річки та її русла. Дух і душа складають єдиний суб'єкт — волю індивіда. Бажає душа чогось, очікує — отут і виникає почуття.

Почуття, як відомо, бувають різні. Бувають «негативні», тобто не схвалювані суспільством, і «позитивні», тобто, схвалювані суспільством. Але що це за суспільство, яке відсікає людині половину душі?

Іншою є суть християнського духовного ділання. Так, є такі гріхи, як ненависть, гнів, і часто окремі люди розуміють це так, ніби ці почуття заборонені. Насправді ж християнське ділання полягає не в тому, щоб калічити душу, а в тому, щоб її рятувати, спрямовуючи почуття в богоугодне русло за допомогою вольового акту — віри.

Направити ненависть в правильне русло дуже просто. Ненавидь те, що шкодить твоїй душі — вчить св. Антоній Великий. Існування людини — не шкодить. Іноді шкодить те, що вона каже або робить — це й слід ненавидіти.

Викорінювати або пригнічувати ненависть, боротися з нею таким шляхом — спосіб, який багато хто обирає. Спосіб цей згубний для людини: по-перше, позбавляє її людяності, бо переживати почуття — природно; по-друге,

ненавидіти гріх — сам Бог велів; по-третє, і Богу властива ненависть.

Те ж саме можна сказати і про страх: боятися потрібно, і боятися потрібно тільки Бога, не спокушати Його. Те ж саме можна сказати і про гнів: гнів потрібен, і гнів у міру страху Божого. Те саме можна сказати і про гордість: ось, я зробив те і те, і я твердо знаю, що зробив це добре, це становить мою гідність.

Викорінюючи ці почуття, ви тільки губите свої душі, бо ваші почуття — це і є ваша душа. Вони потребують лише обробки, спрямування у вірному напрямку, подібно до того, як сирий шматок заліза потребує того, щоб стати корисним знаряддям праці. А праця наша — виконання волі Бога.

Отже, нехай буде ваш розум охоронцем вашої душі. Охоронцем, а не тюремщиком і катом.

Метафізика особистості

Зародження. День помирає... Хтось розлив помаранчеву фарбу на небосхилі... Вона поволі розтікається та, висихаючи, змінює колір на колір ночі... Люблю ніч. Вночі видно те, чого не видно вдень.

Стою. Чи стою я? Каталепсія...

Тим часом білі прохолодні комочки в хаотичному танці опускаються з небес. Вони обліплюють мене з ніг до голови. Наче хижак, що накинувся на жертву, що впала.

Грудень. Повноліття. А ще вчора мені було вісім, молочні зуби та безтурботність. Де це? Я ж засинав не для того, щоб завтра прокинутись з сивиною, артритом та вставляючи свою вставну щелепу, щоб попрямувати у відділення банку за пенсією...

Я всього лише хотів продовжити гратись вранці... Здається, я знову запізнився.

Десь у віддалі лунає канонада вибухів. Салюти.

Чи не в мені це? Ці вибухи...

Чи не протест це в самому мені з самим собою? Гряде великий вибух.

Ні, так просто час мною не заволодіє. Тільки не тепер, коли ставки вже такі високі. Мені 16. Принаймні, було секунду назад, поки я не відвернувся.

Варто встигнути жити сьогодні, щоб не існувати завтра. Час, пробач мені за мою попередню дурість. Поспішати жити... Ось що дійсно важливо. Я вдячний, що зрозумів це зараз, коли ще не так пізно.

Дах. Лише я, зорі та музика тиші.

Помаранчеві звуки призахідного сонця стихли...
Забрали з собою будь-які прояви фрустрації... Та й
прояви всіх проявів загалом.

Хімічна реакція в мені зростає в геометричній
прогресії...

Нарешті.

Це відчуття фатальності безцінне.

Ще мить, і я вже не я.

Філософія душі

Що таке душа? Чи смертна вона? Чи безсмертна? Як може проявлятися в нашому житті? На ці питання я спробую відповісти.

Про душу написано багато різних філософських, художніх, релігійних та наукових праць. Спочатку відкинемо уявлення про вагу душі. За деякими дослідженнями, нібито, було доведено, що вона важить біля 21 чи 36 грам. На мою думку, виміряти можна тільки тіло, а душа, як ми знаємо не є тілесною, вона тільки проявляє себе в тілі.

У первісні часи люди уявляли душу як двійника людини, який може виходити з тіла в станах трансу, гіпнозу, сну чи древніх містерій. Я вважаю, що цей «ефірний» (як пишуть в деяких містичних текстах) двійник є тільки образом. Його створює душа і мозок його сприймає. Ми можемо сказати, що цей двійник людини — це «сон душі».

На питання, чи смертна, чи безсмертна людська душа, на жаль, я не можу відповісти. Людина на планеті Земля є смертною, фактичність смерті є передумовою всякого життєвого досвіду. Тому питання безсмертя є тільки питанням віри. Звичайно, нам хочеться вірити у вічність певного вищого стану душі порівняно з швидкоплинністю тілесного існування.

Що ж таке душа, запитаєте ви? Важко відповісти на це питання... Душа — це внутрішня сутність людини чи

просто її суть. Для мене вона є справжньою Свободою. Хтось назве її любов'ю, образом Бога, вічністю, безсмертям і т.д. Може бути багато відповідей на це питання, яке є найважливішим в нашому житті.

Перш за все я скажу, що під словом «душа» розумію таку сутність, яка включає в себе і дух. Дух — можна визначити як волю, яка керує тілесними проявами, хоча вона може звикнути і до пасивності, при якій реакції тіла виходять на перший план. Згадуючи про волю, до властивостей духу необхідно віднести характер, чесноти, цінності, мету та інші прояви людського існування.

Такі якості, як пам'ять, відчуття, інстинкти, рефлексії можемо віднести до властивостей тіла. Мозок, як головний орган тіла, сприймає (відчуває) навколишню дійсність через дотик, смак, нюх, зір, слух, координацію. Коли ми взаємодіємо з іншими людьми, виникають емоції, які, на мою думку, є «одушевленими відчуттями». Почуття, я вважаю, є «відчуттями самої душі». Вони, у свою чергу, не є чимось тілесним.

На вищому рівні душі не притаманні егоїстичні прояви, такі як ненависть, злоба, огида, мстивість, гординя, жадібність, заздрість, хтивість, марнославство, приниженість та ін. Навпаки, питомими властивостями душі я б назвав доброту, любов, свободу, радість, спокій, розуміння, повагу та ін. Що ж стосується егоїстичних проявів, вони, на мою думку, проявляються, як помилкове сприйняття душі через тіло, внаслідок переваги тілесних реакцій. Таке явище можна назвати «душевною пасивністю».

Все це добре, скажете ви, але як нам зрозуміти прояви самої душі? Які вони? Як проявляються в житті? На ці питання також геть непросто відповісти. Передчуваю критику на адресу автора, але напишу деякі

свої погляди на цю тему. Ми вже з'ясували, що відчуття, пам'ять, емоції, координація не є властивостями душі, так само, як і ненависть, різноманітні пороки, злостивість. Душа не має об'єму, довжини, ширини, висоти, ваги, кольору, звуків і т.д. На мою думку, проявлення душі можна сприйняти в любові, яка не перетворилася на ненависть, у творчості, самопожертві, свободі та ін.

Отже, душа є справжньою сутністю будь-якої людини. Не можна сказати напевне, є вона смертною чи безсмертною, це питання віри. Душа також сприймає цей світ за допомогою тіла, про сприйняття без тіла, на жаль, смертній людині нічого сказати. Тіло може вийти на перший план, коли виникає «душевна пасивність», яка, на мою думку, є бажанням не розвивати своє розуміння реальності. Коли людина самовдосконалюється, тоді вона пробуджує душу від її пасивності. В любові, доброті, свободі, творчості, самопожертві можемо сприйняти душу. У такому разі на мить здається, що зникає все навколо і хочеться вірити в безсмертя і вічність...

Мутуалізм душі

Душа — це істота, яка без нас жити може, а ми без неї жити не можемо. Взаємно корисне і життєво необхідне співіснування двох істот зветься мутуалізмом.

Коли тіло зношується, ми старіємо і зрештою душа покидає тіло. Відбувається переселення душ.

Кожному хотілося б, щоби ця крапелька його життя переселилася у привабливе тіло. А для цього в усіх язичницьких віруваннях потрібно вести порядне життя. Це вам не однобожжя, де вбивай, грабуй, гвалтуй, а потім замолив гріхи, відстьобнув бабок церкви і спокійнісінько в рай.

До речі, що це за рай такий, де єдині розваги — музика і ласощі? Більше схоже на мучительне ув'язнення...

Друзі питають мене, чому я, реаліст, пропагую язичництво. Головна причина — політична: зараз стан суспільства такий, що неможливо побудувати потужну ідеологію на безбожництві. Хоч якась віра потрібна, і єдиний розумний вибір, як на мене — це наша рідна, звичаєва віра. Тільки вона підтримує національне і расове відродження.

Люди, буває, обурюються, коли я розповідаю про зберігання расової чистоти в зоопарках. Досвідчені селекціонери не допускають до племінного розведення тварин, які не відповідають встановленим стандартам. Думаю, що причиною вимирання туранського тигра було незберігання расової чистоти. Тому не можна погодитись з

імперськими планами міжрасового кровозмішування під гаслами створення «всесвітнього людства». Це буде смерть білої людини.

Національні та расові почуття не можна знищити. Завдяки язичницьким знанням і самолюбству ми можемо окультно викликати примари справжніх богів, а в однобожжі це мистецтво заборонене та прокляте.

Одного разу я переклав українською саги про кельтів для газети «Слово Оріїв». Там є такі слова: «Славетна буде знову біла раса». І один чужак затіяв такий базар, що не можна так казати, бо він, мовляв, поважає і негрів, і євреїв. А я переконую вас, що од слави білої раси інші не постраждають!

Карма душі

Душа... Багато хто з науковців і філософів замислюються над цим питанням, створюють гіпотези, сперечаються. Але ніхто не може достовірно сказати, що таке душа. Душа — це прояв Божественної природи, адже душа — це щось вище. Наше тіло є лише оболонка для неї. З точки зору прихильників теорії реінкарнації, душа не народжується і не помирає, вона перебуває у сансарі (коловорот народження і смерті), подорожує з одного тіла в інше. Перебуває в тілі з його утворення (до народження) і до смерті.

Карма (сукупність воздаянь за вчинки людини) також пов'язана з душею, адже ми можемо як відпрацьовувати, так і напрацьовувати її. Душа у даному випадку являється ніби чіпом для перенесення інформації з одного тіла в інше. Також душа має свій «розум», адже у момент, коли вона переходить з одного тіла в інше, може вибирати, в яке тіло їй переселитись (можливо, цей вибір залежить від карми). Душа переселяється у тіло ще до його народження.

Душу можна сприймати як окремий суб'єкт у нашому тілі, адже їй також потрібна їжа, але не матеріальна, а духовна. Коли ми вдосконалюємося духовно, то і наша душа розвивається і відпрацьовує свою карму. Незважаючи на те, що душа є лише як окремий суб'єкт у нашому тілі, вона неабияк пов'язана з ним. Адже за зовнішнім виглядом, рисами обличчя та іншими

тілесними ознаками можна сказати, наскільки благочестива душа людини.

Душа, безперечно, пов'язана з Богом. Саме Бог її створив і після сансари, якщо вона стає такою ж благочестивою, як при створенні, вона залишається з Богом назавжди і більше ніколи не повертається до коловороту сансари.

Душа не є матеріальною, для неї характерна абсолютно Божественна природа. Науковці намагаються виміряти розміри, масу, форму душі, знайти її місцезнаходження у тілі людини. Звичайно, вони мають свої результати, але не достовірні. Як одна душа в тілесній оболонці може виміряти іншу?

Наша душа має почуття, емоції, вони проявляються у нашому тілі як посмішка, сльоза та інше. Багато хто з науковців сумнівається в існуванні душі. На мою думку, можна спростувати їх погляди, адже жоден з науковців не зміг оживити людину. Смерть є тим моментом, коли душа покидає тіло. Через це зупиняються всі фізіологічні процеси.

Душа людини є багатогранною, вона може мати свої недоліки і переваги. Для душі не характерна чітка форма, колір, розміри. Вона може бути як відкритою перед людьми, так і закритою.

Загалом, душа є у кожної людини. Не варто вимірювати її масу чи розміри, краще розвиватись і вдосконалювати себе. Матеріальне багатство не є головним, більш важливе для нас — це духовне. Ми можемо також розвивати такі якості, як чесність, доброта та інші. Душа є у кожного з нас, завдяки їй у нас є частинка Бога.

Загадкова душа

Пояснити душу намагалися і намагаються. На якому б щаблі свого прогресу не перебувала світова наука, будь-яка, не обов'язково філософська, а душа все ж, що не кажіть, залишається загадкою, яку хочуть і хотітимуть розгадати і пізнати. На даний час маємо величезну кількість трактувань цієї «самостійної субстанції», як кажуть дуалісти, чи «психіки», як називають душу в психології.

По суті, існування душі не можна логічно ані спростувати, ані довести. Так само казав Кант про Бога. Так воно і є. Душа — частина «сильної, божественної» енергії, подарована людині. Без неї не було б життя всередині тіла, адже, окрім фізичного здоров'я, людина ніяк не може існувати без душевного, що має величезний вплив на фізичне.

Людство прагне пізнати душу, довести, що вона існує у реальному світі і має певну окреслену предметно сферу існування. Часто люди не вірять в існування душі саме через це, бо не можна до неї доторкнутися. Світ замішаний на матеріальній основі. Віра в нематеріальне здебільшого відкидається.

Дехто казав, що пізнати душу так само неможливо, як побачити самого себе, що йде вулицею. Обмірковуючи цю тезу, знайомий зауважив, що можна зняти себе на відеокамеру і побачити свою ходу. Так, в наш час це можливо зробити... і запросто. Але ж це вже не істинний

ТИ, який іде вулицею. Це спотворене призмою об'єктива зображення, яке пропустило твою «живу основу» через фільтри і показало картинку без істинності, без живої основи. Водночас ми бачимо вірну копію людини, яка йде вулицею, і одночасно кардинально інше, спотворене і неістинне. Найбільш повне розуміння приходить природнім способом і тільки природнім. Та сама ситуація і у пізнанні душі.

Ще Арістотель, один із перших найбільших дослідників душі, писав, що саме душа — це знання про найбільш піднесене і дивовижне, і дослідженню її слід відвести одне з перших місць.

Душа ніколи не стане матеріальною, адже це сакральна енергія, «жива сила», що знаходиться в людині та тварині. Античні філософи вважали, що душа безсмертна. Але ж коли помирає людське тіло, то згасає і енергія, тобто душа: зникає її матеріальна основа, де б вона існувала. Та можливе й інше, в залежності від того, якої сили, потуги і якості була ця енергія людини, тобто душа. Вона може залишатися існувати поза людським тілом після смерті людини, але вже в іншому просторі. Звідси випливає, що в кожній людині душа індивідуальна і немає ідентичних душ. Маємо підстави висловити припущення, що і світобудова сприймається різними душами в особливому власному баченні. Існують «душі», які треба називати сильнішими через їх потужну енергетичну наповненість. Такі субстанції здатні залишати по собі вагомі сліди в людській історії, впливати на інші душі. Та водночас серед них прослідковується і «підвищена чутливість» до навколишніх процесів, яка не характерна для «душевного світу» переважної більшості людей. Зокрема, яскравим прикладом слугують творчі люди, які, безперечно, і є тими вищеописаними

«особливими душами», які сприймають навколишнє по-іншому і володіють сильними енергетичними потоками душі разом з підвищеною чутливістю. Михайло Коцюбинський в поемі «Intermezzo» пише про те, що по його душі ніби потопталися сотні черевиків. А Марина Цвєтаєва в одному з віршів констатує: «Когда душа родилась крылатой, что ей хоромы и что ей хаты». І це тільки поодинокі приклади, які вкотре підтверджують неоднорідність душ людського суспільства.

Також слід додати, що душа, як потенційна предтеча людської основи, тобто матеріального тіла, зокрема, серця, що тримає на собі і саму душевну енергію, ще являється й інструментом пізнання.

Звернемося до народної творчості — приказок та прислів'їв. Про душу їх складено досить багато. Найпопулярніші — «Душа не камінь», «Що тіло любить, те душу губить», «Душа болить», «На душі кішки шкребуть», «Душа співає» та інші. І вони ще раз підтверджують, що процеси, які відбуваються навколо нас, перш за все сприймаються через душу, а вже потім відбувається їх усвідомлення і обдумування. Недарма кажуть: «Не бери це близько до душі». Через це душа може «хворіти». Будь-яка ситуація чи подія, від сварки з рідними до палкої закоханості, зоставляють на душі сліди, які мають подвійну дію. Одні «лікують» душу, тобто оздоровлюють її, сповнюють енергії і радості. Інші ж нагадують про себе рубцями і ранами, які можуть вилитися у «душевні кризи», депресії, дисбаланси, руйнування внутрішнього світу, де душа, по суті, виступає основою.

В наш нестабільний і шалений час для душі існує багато загроз бути ураженою. Щоб уникнути їх, людина має розум, без якого душа існувати просто не може. Душа величина безрозмірна, тому її вивчення триває...

Позаконотативна душа

Роздуми про душу давно увійшли в мейнстрим. Експертом у даній проблематиці вважає себе мало не кожна людина. Постає питання: експертом у чому? Перший глухий кут: роздуми про душу — щось само собою зрозуміле, тягуча повсякденність, яка переливається день у день в один і той же стакан. Причому сукупна маса змісту (його сенс) залишається незмінною (або практично незмінною, такою, що не міняє загальної картини). Як якась константа, в свідомість і житейську практику вкладається думка про існування душі. Моветоном вважається її заперечення.

Парадокс: можна не вірити в Бога, але заперечувати існування душі не дозволено. Її існування вкрай необхідне сучасній культурі, яка за останні кілька десятиліть перетворилася на потужну індустрію і душа зайняла в ній своє почесне місце. Адже протилежність тілесне-духовне (читай, душевне) ніхто не відміняв. А отже, індустрія продовжує виробляти бажання і задовольняти їх. Варто лише згадати про психологію, яка, напевно, вже й забула, яке первісне значення вона мала (згадаймо слова Ж.-П. Сартра про психологію: «Є філософія, але нема психології. Вона не існує. Психологією називають або порожню балаканину, або спробу зрозуміти, чим є людина, грунтуючись на філософських уявленнях»). Іншими словами, для постсекулярної людини важлива не сама душа як цілісність (або те, що неодмінно має набути цілісність),

а роздум про неї, причому міркування не конструктивного характеру, але спекуляції, або ж тотальна комерціалізація як душі, так і її артикуляції (або обидва варіанти). Скажемо інакше: людина розмірковує про щось як про існуюче апіорі. Існування душі (або її буття, при першому наближенні це несуттєво) не ставиться під сумнів. І це другий глухий кут.

Створюється враження, що кожен, хто розмірковує про душу, має досвід не її опису, а її реального бачення (не в сенсі фізіології) і прозоріння. Чи це так? Є дуже великі сумніви. Але немає сумнівів у тому, що дуже часто відбувається банальний конфлікт інтерпретацій в контексті понять душа/свідомість/дух та інше. Особливо на рівні побутового спілкування, як, втім, і на більш високому філософському рівні.

Точної відповіді на питання «що таке душа» (?) і «чи існує вона» (?) в принципі бути не може. Людина здатна дати проміжні відповіді, помістивши поняття душі в певні рамки, нагородивши дефініціями. І тут суттєве навіть не питання дискурсів (хоча воно досить важливе, наприклад, ми можемо покладатися на віру, так і не досягнувши рівня споглядання). Душа — позаконотативна (позаконотативне близьке, але не тотожне негерменевтичному Х.-У. Гумбрехта і незбагненному С. Л. Франка), принаймні, до особистого переживання її конкретною особистістю (ще один парадокс), і навіть тоді вона ухилятиметься від конотацій.

У подібній ситуації значуща роль апофатики або, якщо бути точним, шлях апофатики. З одного боку, цей шлях складний. Він вимагає жертвності мислячої людини (не з пустої цікавості) і рішучості. З іншого боку — він простий, оскільки культура зберегла і продовжує накопичувати дефініції душі (маніфестуючи шлях

катафатики), тим самим надаючи бажаний матеріал і досвід Іншого. Нарешті, все це поєднується у одночасності. Сторони не зображуються покроково, але як цілісність, цілісність споконвічна, що віддалено нагадує платонівський міф про андрогінів або ж єдність «Ми» С. Л. Франка.

Отже, постсекулярні міркування про душу ангажовані культурними індустріями і ці ж культурні індустрії є творцями патернів (уявлення про душу у переважної більшості однакові), які неодмінно повинні (імператив) бути. У той же час душа є передусім позаконотативною (непізнаваною), а той, хто починає про неї міркувати, має неодмінно проявити рішучість і готовність до жертвності.

Роздуми про душу, або казка для дорослих

В одному інтерв'ю з Богданом Ступкою йому поставили таке питання: «Что самое ценное в жизни, в человеке?», на що він без вагань відповів: «Душа». То що ж то за штука, про існування якої всі кажуть, проте ніхто її не бачив? У людській свідомості та людському мисленні людина не конструює речі. У людській свідомості є те, що справді існує поза самим усвідомленням. Душа існує. Ми її не бачимо, не відчуваємо, майже нічого не знаємо про неї, але у нашому усвідомленні є поняття про неї. Для нас душа — це якийсь невидимий моральний орієнтир, це чиста одухотворена дошка, на якій ми пишемо вчинками свою історію, це зв'язкова ланка з Богом та людьми, це двигун нашого тіла. Ви бачили тіло без душі? Мертве тіло, бездихання і пусте... Але у такому випадку душа просто покидає свою тлінну оболонку, яка є її рушійною силою і водночас в'язницею... І вона живе далі, бо нічого не зникає безслідно. Енергія переходить в інші форми. Людина живе доти, допоки у ній душа.

Але яка ця душа? Що у ній? Чомусь те, що всередині, тобто, душа, турбує найбільше. Бо душа змінюється лише так, як ми цього хочемо: у кращий чи гірший бік. На тіло ми так не можемо впливати: його господар час, а не ми. Про те, як впливаємо ми на свою душу, я, дорогий читачу, хочу поговорити з тобою у формі казки. Діти ж не виростають, вони просто стають

дорослими дітьми, які так само люблять казки та оповідки. Але ця казка не для малих дітей, ця казка для дорослих дітей. Тому зручніше прилаштуйтесь і читайте...

Незалежно від того, вірите ви в янголів чи ні, — вони таки існують. І кожному з них дано завдання оберігати людей та допомагати їм.

Жив один Янгол у маленькому містечку. Щодня він прокидався, летів на автомобільну дорогу і своїм крилом оберігав людей від катастроф та нещасть.

Одного ранку він звично прокинувся, обтрусив крила після солодкого янгольського сну. Визирнув з неба і побачив, що дорога вкрилась першим білим снігом. Таким пухнастим, іскристим, чистим, що наче весь світ ставав добрішим, непорочним і святим. Янгол, замилювавшись красою, злетів з неба і залишив ледь помітний слід на білому снігу. Хоча янголам суворо заборонено виявляти будь-яким чином свою присутність у світі, але нашому Янголу хотілося показати людям, що вони не самотні у цьому світі, що є Ті, які дбають про них. Янгол думав, що люди обов'язково помітять його слід та замисляться про вічність, про красу.

Ось і перший пішохід. Високий чорнявий чоловік у чорному пальто, шкіряному начищеному взутті. Чоловік ішов упевнено та поважно, діловито розмовляв по телефону. Янгол завмер, спостерігаючи, як чоловік наближався до його сліду. Але чоловік байдуже наступив на слід, що виднівся на снігу. До Янгола лише долетіли останні слова з телефонної розмови: чоловік говорив про бізнес...

Далі цією дорогою йшли двоє молодих людей. Дівчина плакала, і сльози, змішані з чорною тушшю, робили непривабливим її молоде обличчя. Молодий чоловік переконував дівчину у чомусь. Янгол прислухався до їхньої

розмови. «Ми ще молоді, потрібно пожити для себе. У нас нема можливості створити умови для нормального виховання дитини», — холодний зимовий голос обпік янгольське чутливе серце. Знову янгольський слід безжалісно був розтоптаний.

Потім дорогою йшли матір з дитиною. Напевно, в дитсадочок. Малюк ніс іграшку, синеньке мавпенятко. Посеред дороги дитина почала вередувати, бо мама не задовольнила одну з її забаганок. Маля капризно тупало ніжками по тендітному янгольському сліду...

Перехожих було багато. Але жоден із них не помітив янгольського сліду на білому снігу. Всі його топтали, змішували з землею, ще не підмерзлою, і перетворювали на грязюку та бруд.

Майже опівночі, коли вулиці спорожніли, Янгол помітив на мості ще одну людську постать. Підлетів до неї, відчуваючи своїм серцем біду. Юнак тремтів чи то від холоду, чи то від страху. Янгол хотів пригорнути його своїм крилом, але молодий чоловік різко відвернувся і почав вилазити на каркас мосту. Через кілька секунд до Янгола донеслося крижаним холодом хлюпотіння стривоженої води... Вранці моросив невеликий дощ. Небо затягло хмарами, сонце намагалося пробитись крізь важкі хмари своїм промінням, але все-таки лишалося десь там, за обрієм, далеко від світу, від людей. Знову дорогою снували туди-сюди люди, скаржилися один одному на негоду, мокрі ноги та розбиті дороги. І ніхто з них навіть не здогадався, що вони самі роблять в житті погоду.

А дощ... То лише сльози Янгола.

Бережіть свою душу. Щоб у неї були чисті очі, які могли б розгледіти слід Янгола, красу природи, прекрасне... Могли б побачити Іншого, який поряд.

Успіхів Вам!

Енергія душі

Слова — це решето, яким не виловиш сутності душі. Як би не хотів, а правди втримати не зможеш — вона неодмінно прошурхотить крізь пальці, не лишаючи нічого по собі. Не варто шукати її визначення в жодній книзі і не треба намагатися почути щось про неї з чийось вуст. Чи наближаємось ми до пізнання душі, чуючи: «душа — матеріальна», «душа — триєдина», «душа — є» або ж «душі — немає»? Слова накопичуються, але за ними не відчуваєш ніякої опори. Адже я бачу своє тіло, мої органи чуття сприймають його, і, якщо вони мені не брешуть, то тіло моє дійсно існує!

Що ж душа? Якби з дитинства я не чула нічого про душу, чи спало б мені на думку, що вона є, і не просто є, а існує саме в мені? Невже я маю ще щось, крім тіла, розуму, відчуттів, волі? А, можливо, розум, відчуття і воля й складають мою душу? В будь-якому разі, питань більше, ніж відповідей...

Здається мені, що душу не можна пізнати й описати. Наші слова занадто вузькі, а інших мов, окрім людських, ми не знаємо. Не можна зрозуміти, звідки вона походить і для чого слугує. Втім, можна пізнати, де є душа. Але пізнати — відчуваючи. А все, що відчуєш — то тільки твоє, поділитися цим не зможеш ні з ким.

Отже, постає питання: хто має душу? З давніх віків люди вірили, що душа — це обов'язковий атрибут живих істот — людей та тварин. Дехто вважав, що душа

притаманна також і рослинам. Можливо, наявність душі можна пов'язати з рівнем розвитку істоти — не кожен живий організм здатен мати душу.

Але ж наявність душі — це не результат однієї чи кількох математичних дій, а щось складне, незвідане. От, чи має душу камінь? «Раціо» неодмінно підніме на сміх таку думку, адже як може мати душу те, що навіть живим не є? Але що скажуть відчуття?..

...Згадай-но, як востаннє, погожого літнього дня лягав горілиць на гарячий камінь й крізь примружені очі слідкував за біганиною сонячних променів.

Все змішується — рівномірний шепіт ріки, сюрчання цвіркуна, шелест трави. Й невідомо, що саме — монотонні звуки літнього дня, насичене повітря чи цупка поверхня розпеченого каменя — викликає стійке відчуття, що все живе й неживе на сім світі, що, здавалося, існує, хоч і поряд, але порізно — враз об'єднується в одну непорушну міць. Що камінь, який мільйони років тому виринув з надр землі, виплеканий сонцем, вітром і дощами, який зараз обпікає тобі спину — такий, як і ти. Він непорушний, бо страшна втома здолала його за довгі віки існування. Ти відчуваєш, як всередині нього щось пульсує, хоче достукатись до тебе. Тоді ти забуваєш, що вас відрізняє. Водночас, знаєш — є щось, що є спільним для вас обох. Душа, можливо?

Але тут я замовкну: слова ж — як решето, сутності ними не спіймаєш...

Думки одиничного: що таке душа?

На що схожа душа? Можливо, на тінь, що слідує за нашим тілом. Можливо, на воду, що тече у руслі нашого тіла... Можна навести безліч порівнянь, бо ж не знаємо, що є душею насправді. У нас немає чіткої усвідомленої відповіді на питання, що таке душа, проте ми усвідомлюємо, що вона існує і вона більше, ніж наше тіло. Ми не можемо пояснити, що таке душа, тому й шукаємо аналоги, порівняння із земними речами, що нас оточують.

Що з'являється першим: душа чи тіло? Чи вони одночасно з'являються? Чи, можливо, душа існує до появи тіла і так само існує після зникнення тіла? А можливо, тіло — це форма для душі?

Пригадується Арістотель з поділом категорій на матерію, форму, діяльність та цілеспрямованість. Але у нашому випадку душа нематеріальна, проте вона оформлена у тіло, через тіло вона діяльна і її діяльність має цілеспрямованість.

Людина — дуалістична істота: матерія і дух. Дух змінює матерію, тобто людське тіло, трансформує її, діє через людську матерію — тіло. Матерія сама по собі бездіяльна й нерухома.

Це можна порівняти з телевізором. От він стоїть вимкнений. Але це не означає, що телеканали не працюють і не відбувається трансляція. Ні! Поки вимкнений телевізор, світ продовжує вирувати. Але

повинен Хтось натиснути кнопку на пульті, щоб техніка ожила і почала працювати. Телевізор буде працювати навіть тоді, коли Той, хто його увімкнув, піде пити чай на кухню. Якщо ж на екрані, крім безглуздої реклами, нічого не будуть транслювати, Хтось його вимкне. Але це не буде означати, що телевізор не працює чи зламався.

Так і наша душа: Хтось її вмикає. На ній залишаються сліди від різних фільмів, програм і т. ін. І ми транслюємо світ, хоча не завжди являємось у ньому режисерами, акторами чи ще кимось за професією, що пов'язана з роботою телевізора.

Що таке душа? Двигун нашого тіла, зв'язкова ланка з надприроднім, згусток енергії? Питання про душу завжди залишатиметься відкритим, допоки тіло не звільниться від своєї оболонки.

Дар Бога

Природа людської душі визначається трьома питаннями: «Що?», «Звідки?» та «Для чого?». Проте відповідь на ці питання слід давати цілісну, таку, яка охоплювала би відразу всі три питання, проте не претендувала на істину, хоча й тяжіла хоча б до правди, тобто до відображення істини в нашій свідомості, оскільки душа є феноменом поза досвідом всіх оточуючих людей, окрім одної-єдиної людини.

Справа в тому, що душ багато, проте реально спостерігати кожна людина може лише одну — свою. Тому у роздумах про те, що таке душа, я буду спиратися на власний досвід, хоча й щиро сподіваючись, що певну універсальність висновки моїх роздумів все ж таки матимуть.

Отже, «Що?». Душа — це енергія. Чи, радше, джерело енергії. Проте, на жаль, джерело скінченне. Перше, що спадає на думку, хоча це й не зовсім вірно: це «батарейка».

Так, душа — це батарейка. Навіть не так. Душа — це Батарейка, оскільки людська душа дарована Богом, є частиною його еманациї в кожному з нас.

Таким чином, відповідь на питання «Звідки?» впливає з відповіді на питання «Що?». Людина є великою цінністю, і життя її є коштовним, а живиться це життя від душі, оскільки для того, щоб жити в цьому світі, людині потрібні тіло та енергія.

Тіло ми отримуємо від Природи, тому суть нашого тіла є не прямо божественною, проте створеною силою/феноменом, що є прямо божественним — Природою. Тому душа є водночас більш складним і більш простим феноменом, ніж тіло: останнє має більш просту, біологічну/природну суть, проте функції його досить складно взаємопов'язані, складають цілу систему не первинних сутностей, тим часом як душа за своєю будовою та функціями є значно простішою (розум, інтуїція та дух), проте суть її вельми складна, оскільки складові її будови є первинними у відношенні до неї, тобто, їхня природа випливає із Бога, а оскільки Бог є Універсом, Абсолютом, то все, що стосується людини, і є безпосереднім породженням Бога, є первинним.

Отже, відповідь на питання «Для чого?» є наступною — для живлення нашого тіла та забезпечення присутності частинки Господа у всіх нас.

Коли сутність людської душі з'ясована на початковому рівні, слухним здається перейти до розгляду такого аспекту душі, як відношення «людина-душа».

Знову звернемося до дещо «технічного» трактування душі, тобто до душі як Батарейки. Щоб бути більш зрозумілим в наступних твердженнях, я волю вдатися до порівняння «людське тіло = Ліхтарик».

Якщо ми дбаємо про стан нашого Ліхтарика, якщо слідкуємо, щоб всі його складно пов'язані між собою деталі були справні, бо якщо буде інакше, то Божественного світла в людині не спостерігатиметься, то й Батарейка може повно реалізувати закладений в ній потенціал.

Ось і виходить, що Ліхтарик у нас складний за будовою, проте простий за суттю (дає світло, яке осяює шлях людині та дозволяє не заблукати в житті), а

Батарейка проста за будовою і функціями (живить Ліхтарик), проте суть її є набагато складнішою, ніж у Ліхтарика, бо це вже не проста електрика, а ядерна фізика вкупі із фізикою елементарних частинок, а, як відомо, ще стільки всього залишається поза досвідом людини в цій сфері.

Повертаючись до відношення «Батарейка—Ліхтарик», варто зазначити, що від стану всіх компонентів Ліхтарика прямо залежить термін його використання, і скільки наш Ліхтарик нам прослужить, залежить виключно від нас.

Але й Батарейка є більш ніж важливим фактором тривалості нашого життя, я би навіть сказав — ключовим, бо без енергії жоден апарат не зможе й миті прослугувати. Батарейка також псується від неправильного використання, тому варто бути обережним при її застосуванні, бо гарний Ліхтарик без гарної Батарейки нічого не вартий. Ліхтарик, врешті-решт, можна полагодити, а якщо взятися ремонтувати Батарейку, результат може виявитися непередбачуваним навіть для Творця Батарейки.

Але людина на те й має свободу волі та вибору, щоб не лише бути спроможною все псувати, але й гармонізувати.

Якщо дві людини щиро вирішать об'єднати свої Ліхтарики та Батарейки, то, цілком ймовірно, що спостерігатиметься синергетичний ефект, і ми отримаємо один потужніший, ніж два попередні, Ліхтарик, який з роками перетвориться на один суцільний міцний Ліхтар на два світла і декілька маленьких Ліхтариків: будова ж бо Ліхтариків дозволяє майструвати з них нові Ліхтарики та Ліхтарі, були б Батарейки, але на це вже воля Божа.

Таким чином, джерелом енергії для утворення та функціонування Ліхтарів та Ліхтариків є Батарейки, і

сутність цих Батарейок є матерією дуже тонкою та хитрою/складною, бо ж нам мало що відомо про справжню природу їхньої організації всередині, оскільки якщо спробуємо розібрати батарейку, ми її зіпсуємо, і так зіпсованою їй і слугувати, бо як полагодити її — ми не знаємо.

Тому краще бути вдячним Господу за те, що наші Ліхтарики мають Батарейки, які слугують джерелом енергії для всього нашого світу Ліхтарного.

Задіти за душу

Душа... Щось таємниче і незвідане криється у цьому багатогранному понятті. Всі чули про неї, але ніхто її не бачив. Всі ніби знають, що це, але кожен трактує це по-своєму. На перший погляд, це щось пов'язане безпосередньо з релігією, з тим чистим і первісним, що, як несуча конструкція, дає нам впевненість у завтрашньому дні, у нашому майбутньому. Згодом, коли аналізуєш суть цього поняття, ти розумієш, що це дещо більше. І, звичайно, звертаєшся до сторінок історії, до досвіду людей і цілих цивілізацій, які намагалися досягнути суті душі та її значення для людини.

Ще в давні часи люди замислювалися над тим, що відрізняє живе від неживого. Вже тоді вони розуміли, що саме душа — це те, що робить «об'єкт» по-справжньому живим.

Постає питання: що ж собою являє душа? Це щось матеріальне чи щось вище за матерію, вище за саму людину? Згідно з релігією Майя, після смерті душа померлого подорожувала до так званого підземного царства, де після низки випробувань народжувалася знову в іншій людині без згадок про минуле життя. Тобто, дотримуючись їхньої позиції, можна зробити висновок, що душа справді не матеріальна. Більше того, вона, по суті, сама покидає людину, коли та втрачає біологічні ознаки життя. В основі індуїзму, в свою чергу, лежить ідея реінкарнації, згідно із якою душа «подорожує» від одного

тіла в інше знову і знову. Основоположник європейської філософії Платон також стверджував, що душа є безсмертною і нематеріальною, що вона існує задовго до народження фізичного тіла.

Враховуючи всі ті речі, які були перераховані вище, начебто, можна дійти висновку, що душа все-таки вище за людину. Проте, як на мене, це буде хибною думкою. Можна простежити тенденцію: душа завжди знаходиться в пошуках тіла, так би мовити, їй треба переродитися, а тіло, після того як його покинула душа — остаточно помирає. Душа і тіло — це дві взаємопов'язані складові єдиного цілого — людини. Причому людини не як біологічного організму, а як високодуховної особистості з відчуттям власної гідності та життєвими цінностями.

Оскільки я віруюча людина, я українець, я не можу оминати віровчення Біблії. Як вона трактує суть і цінність душі людини? Тут все доволі прозоро і зрозуміло. Збережеш душу в тому первинному стані, в якому дав її Бог — будеш врятований. І знову-таки, душа підноситься вище всіх гріхів та матеріальних благ. Душа, душа... А чи не завищена її цінність для людини, чи змогла б людина проіснувати без неї? Людина — без душі. Це навіть звучить якось моторошно. Істота, яка керується виключно інстинктами, ніякої моралі, ніяких норм, ніяких емоцій та почуттів — ніякої людини...

Досить часто в повсякденному житті я чув вираз «зачепити за душу». Звичайно, це не варто сприймати буквально, адже ми знаємо, що душа не матеріальна.

Що ж саме хоче сказати людина, коли вона вживає цей вираз? А хоче вона сказати те, що якимись діями чи словами, це не суттєво, її заділи за живе, було зачеплено найдорогоцінніше, що є в людини — її душа. І в котрий раз я переконуюся в тому, наскільки цінною є ця складова

для людини, для нації в цілому. Душа — це те, що робить людину не просто існуючою, а живою.

На завершення хотілося б сказати наступне: розвивайте своє тіло, розвивайте свій розум і не забувайте розвивати свою душу. В сучасному світі люди в гонитві за матеріальними благами, за «кращим життям» ідуть до своєї мети через весь той бруд, заздрість, байдужість суспільства, яке плямує і рве їхню душу. Але ж саме душа робить нас людьми, а те, що від неї залишиться після проходження через це все, хіба зможе виконувати свої функції? Душа хоч і Фенікс, але вона не зможе згоріти дотла і переродитися, не покидаючи тіло.

Поранений янгол

Я не можу усвідомити своє життя без чогось найвищого, надприродного, такого, що вище за мій малий розум. Цей світ, люди, шум, гамір, надовго залишаться у моїй свідомості або ж назавжди зникнуть.

В моїй уяві одна за одною пробігають картинки мого дитинства. Втім, час невблаганно летить, не стоїть на місці. Все це — лише як одна миттєвість мого гріховного падіння.

І щоразу, коли ти більше хочеш свободи, хтось або щось тримає тебе на землі. Прокинься! Це всього лише сновидіння, в якому насолоджуєшся досхоchu! Відкрий очі на світ і подивись! Що ти бачиш? Любов, мир, радість? У тебе не залишилося нічого, крім власної любові до Бога і своїх друзів, з якими неодноразово розділяєш свій біль. Таке відчуття, що вогонь обпалює тебе зсередини.

Жагуча пристрасть здається тобі медом, а ти готовий взяти цю... отруту?! Не знаєш, скільки таких приманок, забаганок і пасток. Не усвідомлює розум, заснула совість, а де ж людська мораль? Немає сліду. А з чим підеш, а що залишиш? Нічого, крім свого власного тіла у землі. Це є сенс твого життя, твого існування?

Стривай, у тебе залишилося ще одне — душа, чиста, непорочна і світла, подібна до янгола.

Не так важко вразити тіло, як глибоко ранити людську душу.

Слово, наче гострий меч, проходить крізь серце та душу. А біль, справді, нестерпний. Розпростерши крила, моя душа піднімається увись, назустріч своєму творцеві, від якого ми отримали життя. Я не можу уявити світ, який би існував без початку буття. Втім, бачу хаос, смерть, ненависть людей, підступ, лукавість, вбивство, наклепи й обман, несправедливість, які кожного разу переслідують мене, не можу сховатися від них ніде.

Подібно до янгола світла, піднімаю свою гординю вище за небесний престол і виступаю проти Бога. Любов моя стає холодною, втрачаю святість, віру — і падаю, наче поранений, з неба на землю. Скільки доля завдаватиме мені ударів? Для кого я живу на світі? Що мені потрібне найбільше?

Я поранений янгол, якого всі намагаються затоптати, принизити, змішати з брудом, ставитись зверхньо. Втім, все стерплю, бо зі мною Бог. Душа моя, як птах, злітає над землею і споглядає, міркуючи: а може, хтось помолиться за мене, проллє сльози свої, скаже, що був такий колись, з яким був з'єднаний вірною дружбою?..

Душа в полоні у Розуму

Приятель надіслав мені електронною поштою невеликий фрагмент бесіди у чаті. З надією на те, що тема обговорення та аргументи учасників бесіди можуть виявитися цікавими для читачів, хоча і не безспірними, наважуюся запропонувати цей текст вашій увазі.

Почалося спілкування з тексту невідомого автора. От цей текст.

...Одного разу мені наснилося, що я беру інтерв'ю у Бога. «Так ти хочеш взяти у мене інтерв'ю?» — Бог запитав мене. — «Якщо у тебе є час» — сказав я. Бог посміхнувся. «Мій час — це вічність. Які питання ти хотів мені задати?». — «Що найбільше дивує тебе в людях?».

І Бог відповів... «Вони нудьгують у дитинстві та поспішають дорослішати, а потім мріють знову стати дітьми. Вони втрачають здоров'я, заробляючи гроші, а потім втрачають гроші, відновлюючи здоров'я. Вони так багато думають про майбутнє, що забувають про сьогодні настільки, що не живуть ані сьогодні, ані у майбутньому. Вони живуть так, ніби ніколи не помруть, а вмирають так, ніби ніколи і не жили».

Ми з ним взялися за руки і помовчали якийсь час.

І тоді я спитав: «Які б уроки життя тобі хотілося бачити вивченими твоїми дітьми?».

«Хай знають, що неможливо змусити когось любити їх. Все, що вони можуть зробити — це дозволити собі

бути коханими. Хай знають, що недобре порівнювати себе з іншими. Хай вчаться прощати і практикують прощення. Хай пам'ятають, що поранити близьку людину можна всього лише за кілька секунд, але щоб залікувати ці рани, можуть знадобитися довгі роки. Хай зрозуміють, що багатий не той, у кого більше, але той, хто має потребу в меншому. Хай знають, що є люди, які їх дуже люблять, просто вони ще не навчилися висловлювати свої почуття. Хай усвідомлюють, що дві людини можуть дивитися на одне і те ж, а бачити це по-різному. Хай знають, що пробачити один одного недостатньо, треба так само пробачити самим собі».

«Дякую за приділений час» — сказав я несміливо. — «Є ще щось, що ти хотів би передати своїм дітям?».

Бог посміхнувся і сказав: «Хай знають, що я тут для них. Завжди»...

Отже, це спілкування між користувачами Інтернету з Києва та з Камчатки під враженням від наведеного тексту. Особисті дані замінено займенниками.

Він. «Одного разу мені наснилося, що я беру інтерв'ю у Бога...». Ви не бачили в інтернеті таку притчу?

Вона. Чула. Подруга мені надіслала посилання аж з Лондону! Зворушливо, хоча й наївно. Я їй відповіла анекдотом: «Коли ти спілкуєшся з Богом, це молитва. Коли Бог спілкується з тобою, це шизофренія».

Він. Ціную Ваш гумор. Однак вважаю, що усе своє життя ми ведемо безперервний діалог з Богом. Душа кожної людини — єдиний і найпотужніший комунікатор між тою Вищою Силою, яку ми називаємо Богом, і кожною — підкреслюю, кожною! — людиною. Однак цей, по суті, єдино значущий для нас діалог протягом всього

нашого життя жорстко приглушується нашим Розумом — не менш потужним ретранслятором атак іншої, протилежної Сили, яку люди називають просто — дияволом.

Лише діти у ранньому віці вміють чути душу, оминаючи апарат Розуму. Але це головне уміння швидко вибивають з них батьки та соціум. Тому люди слухають власну Душу (по суті, Бога) через «навушники Розуму». Робити так — це те ж саме, що доручити безпеку своїх дітей утікачеві з дурдому. Найдорожче довіряємо дияволу. І світом керує Зло, а Добро ледь животіє «в опозиції». Бо як може бути інакше, коли бесіди з Богом ми ведемо через... диявола?! Так і живемо.

Вона. Цікава версія. Хоча занадто похмура та песимістична. Розум — найбільше досягнення людської еволюції — «глушник»... Щось це нагадує з юності, коли західне радіо глушила радянська цензура.

А хіба не Богом даний нам Розум для пізнання Добра і Зла, самого Бога і диявола?! Чи тільки діти нерозумні та божевільні у прямому сенсі є його дітьми, вірними і відданими? А всі інші — великою мірою від Диявола?!

Він. Так, безумовно, і Душа, і Розум — від Бога. Діло у векторі покори. Розум вийшов з-під влади Душі, перестав бути її інструментом. Можна сказати, повстав проти Бога.

Ви не праві, кажучи про розум як найбільше досягнення. Не плутайте розум з мовою. Мовлення — так, досягнення, але не найбільше. У дітей шлюз прямого доступу до Душі. Божественна цілісність Особистості (при упокореному Розумі) починає руйнуватися, як правило, через впровадження матриці заборони на сльози («не смій плакати»).

А так звані «Божі люди» у дійсності ніколи і ніякого відношення до «вірності та відданості» Богу не мали. Це якраз помутніння Розуму, «пустощі диявола». Усі вони відчують Бога «окремо від себе, людини», «десь там». Однак Бог не може бути поза людиною, бо Він — поза простором. Між Богом і людиною нема кордонів. Ніяких. Це звучить парадоксально, але Бог не в нас. Це ми в Ньому.

Вона. Почуваюся як першокурсниця на лекції в Духовній Семінарії Нового покоління! Спірно, іноді складно для розуміння, але страшенно цікаво! Підозрюю, це «пустощі диявола»! І хто ж диявол?!

Він. Диявол давно вже розчинився у Людстві. Його нема як окремої особи. Кожен з нас більш чи менш «успішно» виконує його роботу.

Вона... мовчить.

Запізніле каяття

Людська душа — природна субстанція. І коли в природі відбуваються катаклізми, душа спокутує гріхи...

Якби в ту ніч тисяча лісорубів водночас повалила найміцніші смереки, якби чудодійна сила зрушила зі скель найбільші валуни — ніщо б не було схоже на те, що коїлось... Бо в ту ніч саме небо доводило землі, що воно має права моря, і що навіть могутні гори — таке собі «ніщо» на його дні. І спалахи днин серед темряви, і вітер, заплутаний у хмарах, наче у тенетах, і воду впереміш з вогнем — все підкорило небо своїй силі. В глибинах простору безлике, воно краялось блискавицями, і, здавалося, що тільки на це було й здатне, що пташиний спів і прозора блакить були оманною, прикривали його справжню сутність. І тепер від запізнілого каяття світ деренчав, наче розбитий казанок, і тріщало в тріску розтрощене дерево, і запах нагрітої електричним розрядом смоли влітався в схарапуджені течії озонного повітря.

Такої грози Марко ще не бачив. Опершись гострими ліктями в коліна, він сидів на краєчку ліжка несміло, ніби в чужій хаті. Спалахи обезкровленого світла вривались через хрестовини вікон, від згорбленої Маркової постаті на стіну лягала потворна тінь, а сорочка палахкотіла неживим синім світлом.

Оголені руки дружини тулили до грудей голівки двох хлопчиків — старшого і меншого, притискали дужче з кожним новим ударом грому. Коли чергова блискавиця

оглушливо луснула десь зовсім близько, Марко упав на коліна, намацав очима позолоту образів і почав молитися. Енергійно, аж захитався хрестик на шиї, наче цілуючи раз-по-раз холодною міддю спітнілі груди. Губи його шепотіли слова і тоді, коли видихав повітря, і коли втягував його в себе, благаючи про спасіння.

Нараз свічка на столі догоріла, і Маркові здалось, що ось-ось має статись щось таке, що сумірне силою зі стихією, щось таке, проти чого вже будуть безсилі молитви. Він намацав у шафі свіжу свічку, тицьнув її в розплавлений лій, гарячково чиркнув сірником. Блаженке полум'я підхопило небо, наповнило хату яскравим днем, і Марко побачив широко відкриті безмовні очі дружини, схожі на бездонну прірву. Марко поспіхом згріб усе своє життя, як розсипані зерна, висипав його в ту прірву і почав перебирати добре і зле, шукати те, що могло б стати причиною небесного гніву. Але гріха не знаходив. Бо все, чим він жив, було приурочене цим очам і цим рукам, які пестили голівки його синочків.

— А може,— голосно прошепотів Марко,— може, винна ти, Фрозино?..

— Ніц, Марку... — сказала Фрозина так, ніби вже давно чекала на це питання. — Я нічого не хотіла для себе, а лише для дітей...

Марко ще і ще раз дослухався до змісту сказаного дружиною — такого зрозумілого, повторюваного нею сотні разів, але тепер ніби незавершеного, обірваного, обманого цією миттю, яка вже належала не їм, а комусь третьому, хто спонукав брати зерна їхнього життя на пробу. Він знову пірнув у прірву Фрозининих очей, і відчув раптом роздратування.... Воно спалахнуло з чіткістю блискавки, що враз освітила їхнє життя від весілля на цьому горбі з цимбалами і скрипкою, зламаним

калачем на щастя, і до буднів з турботами про сіно, худобу, город, будівництво хати, яке, здавалось, ніколи не завершиться, бо чим більше було зроблено, тим більше було треба і більше не вистачало. Так ремствувала вона, коли була невдоволена повільністю і педантизмом чоловіка в роботі, його впертим бажанням ні від кого не бути залежним, обійтися меншим, коли їй, матері дітей, хотілося більшого, не гіршого, а кращого в майні, достатку, в гонорі. Вона не раз дорікала йому тим, що прийшов у прийми без власної землі, без копійки за душею, не відстояв межовий стовп, який нахабний сусід Дусьо на метр переніс в кінці городу, кладучи новий паркан. Не поїхав на заробітки так, як поїхав Дусьо. Не привіз великі гроші і на паркан, і на хату, і на джип, що особливо гостро відчувалося, коли Марко ніс на плечах мішок муки, а сусід на джипі наздоганяв зі спини і мчав далі повз горб, піднімаючи куряву.

Марко слухав Фрозинині докори як робочий кінь, що відмахує хвостом навідаючі мухи, і навіть тішився з приступів жіночої ненависті, що здавалась йому таким собі базіканням, потрібним для вивільнення жіночої енергії. Але останнім часом ці нарікання викликали у нього неспокій. Він не раз просив Фрозину «прикусити язика», а вона знову виправдовувалась тим, що хоче «для дітей», а не для себе чи для нього. Марко спльовував убік, казав, що треба думати «не лише про постолі, але й про душу», і брався до роботи, щоб погасити гнів. І то йому переходило. Але коли сідав їсти, то їв мовчки, хоча м'язи грали на його обличчі дужче, ніж треба було, аби пережувати шматок кулеші, ніби вона була не м'якістю, а кісткою. І тепер, коли в очах Фрозини мав би бути страх, замість нього Марко бачив лише прірву, яку вже ні вона, ні він не знали чим заповнити.

Грім знову розколов небо, полум'я свічки принишкло.

— Молись, жінко! — крикнув Марко, не пізнаючи власного голосу. — Думай про душу!..

Фрозина поспіхом поклала хрест на чоло. Але Маркові здалося, що вже було пізно. Він хотів сказати Фрозині, що лише в цю мить побачив її такою, якою вона є насправді, про яку, можливо, не здогадувалась і вона сама, хоча й хотіла не для нього і не для себе, а «для дітей». Але не встиг нічого сказати, бо дзенькнуло скло у вікні, і вітер метнувся по хаті, зросивши дощем Маркове обличчя.

— Гориш, Марку! — закричав у розбиту шибку сусід Дусьо.

Фрозина схопила дітей і вибігла на вулицю. Дивилась, як велетенське полум'я вже обхопило дерев'яний дах, хрестик, вирізаний Марком на причілку. Як вогонь шаленів всупереч дощу і вітру. Марко вибіг слідом, повернувся обличчям до хати. Пожежа нагло грала блисками на його скам'янілому обличчі, а світ довкола деренчав розбитим казаном від запізненого каяття...

Юрій Шеляженко

Душа — це людина в центрі буття

()(())

Душа — це все, і ніщо — душа.

Одне єдине ціле втішає.

Треба вигадати душу, щоб зрозуміти.

Треба в душу повірити, щоб відчувати.

Уяви себе всім, що було, є, не є і буде.

Коло себе й навколо душа розквітне.

((()))()

Вірою в себе одушевлені люди, час і простір.

Вірність собі дає силу душі ширшати.

Володіючи собою, душа освоює досконалість.

Над собою росте і росте далі

Щоб добро в усьому знайти та збільшити,

Із нічого створити всесвіт людяності,

Написати закон безмежного самоствердження

З чистого аркуша самозречення.

((()))()

Бо душа — чиста свідомість і чиста дійсність,

Згода думок і висновків, вчинків і наслідків,

Згода творця з творінням, як із собою,

Внутрішній діалог людини з Богом,

Ідеалом людини, гармонії паростків

У душі, що сама себе створила

І продовжує творити добре діло

Без гріха творця, без жадання незмінності,

()()()

Без ілюзій довершеності, зупинки на досягнутому,

Без гордині протиставлення свого чужому.

Коли око за око, сліпі йдуть на м'ясо.

Великодушні добродії побачать щастя.

Всеохопна людяність — добро душевне.

Гріх, бездушне зло, людину принижує.

Страх, неправда, насильство душі не гідні.

Примхи, жадібність, прив'язаність — злі тіні,

(())(())

Світлом душевності відкинуті.

Твердою рукою описую коло,

Досконале всередині, досконале навколо.

Одушевляю себе і світ, не вагаючись.

Коло німбом в повітрі коливається

І зникає, як символ чистого аркуша,

Яким є весь світ, моя душа.

Тілом ми всюдисущі, волею всемогутні,

(())(())

Вічні долею, багатоликі і цілісні люди,

І свідомо всевідучі та пізнавані,

Єдинодушні, самодостатні в одинацтві,

У душевній згоді я є ми самобутні.

Я — це все, я, не я, ти, не ти, ми, не ми.

Одушевляю згодою нескінченне.

Відмежовую межі. Обмеженість щезне.

Ідеальні задуми є реальними,

((((()))

Бо реальність — ідея, душею створена.
Творчий розвиток душі буття рухає,
Ідеалізує дійсне, одушевлює,
Ідеальне здійснює доброю волею,
Ідеалізує ідеальне, досконалість поновлює.
Душа, граючись ідеями, шириться межею,
Всі чесноти втілює, всі гріхи спокутує.
Не шукає винних, всім несе спасіння вона.

(())()

Покоряється правді й любов полюбляє,
Покладе край крайнощам, осередок середнього,
З усім згодна, включаючи заперечення.
Як незгода з незгодою узгоджується,
Так безсмертна душа щомиті народжується,
І живу нескінченність собою являє,
Зібраний в душевній концентрації
Досконалий початок самоорганізації.

(())

Кожну мить помирає бездушна омана,
Над душею зверхня самовбивчо,
Поневолена злом, поневолює інших
І безумцям здається вищою силою,
Поки не розвіється, поки не розсиплеться,
Сміючись над містичними почуттями.

()(())

Чудотворною силою віри душа
Війни, лихо і біль перетворить на жарт,
Принесе всім прозріння у щирій проповіді,
Людство всесвіту спільно щастя створить,
Об'єднає людей у душевній спільноті,

Благословить одкровенням хранителя віри
У найвищу цінність людини, релігії
Безграничної людяності та досконалості.

()(())

У людській душі джерело всіх цінностей.
Міра цінності дорівнює мірі людяності.
Що душі корисно, те міняє світ чудесно.
Дзвін монет-фантазій зі скарбниць свободи
Авансує щастя, кредитує згоду.
Хоч мільйон спокус, для натовпу золотом карбованих,
Є дешевшим за одне дотримане душею слово.
Людяність, душевність означає чесність.

()

Помолися, подумки чесно сповідуйся —
Стане Богом душа, творчу силу дасть.

((()))

Істинна релігія — душа, мною створена,
Досвід мій — наука одноосібності,
Моя совість — моральні цінності,
Моя доля — це всесвітня історія,
Щедрість, лагідність — моя етика,
Незвичайність — моя естетика.
Я політику відкритої душі обираю,
Я будую економіку самодіяльності.

((()))

У душі вся влада наді мною,
Моя влада — моя добра воля,
За гріхи я суджу себе і караю,
Єдність бажаного й можливого — моє право,
Богом дане, природою дозволене.
Мій закон — традиція бути собою.

()(())()

Беззаконня в собі називаю дияволом,
Викорінюю зло, щоб гріхів не потребувало.
Береже Бог душу, а диявол відбирає,
Держить силою у демонській державі,
До нестями, до безумства розважає,
Гнів підбурює, бере в бісівську армію,
Труд краде, неволею стає робота...
Та душа диявола прогонить!

(())

Вірою, знаннями самостійними
Всі проблеми подолає, самоучка,
Перескочить перешкоди штучні.
Сатана боїться вільної людини,

()()

І під виглядом любові та освіти
Душу на шматочки змушує розбити.
Потім рекламує послуги психолога:
Склею душу вам за плату додаткову...

((())())

Нескінченно буде клеїти нещасну,
Зіжме в кулаку життя людське.
Чи заманить в церкву «рабів Божих»,
Одурманить ладаном і заворожить,
Щоб віддали душу церкві для «спасіння».
Покладе в музеї віри на вітрині...
Запорошене блаженство. Пропуск по білетах.
«Святе» рабство в сатани у божій масці.

()(())

Та душа собою оволодіває,
Стає Богом, з сатани маску зриває.

Згине демон, совістю людською вигнаний,
Вже не поглузує, що, мовляв, слабка людина.
Скінчиться брехня у «надлюдській» виставі,
І душа всміхнеться першою й останньою,

((()((

Світлом посмішки в усі часи й місця проникне.
Чесно римуватиме фантазії
Істиною в скобочній нотації.
Так з торкання душ народжується згода.
Так краса душі, поета голос
Чудо-словом творить душу-Логос.
Кожна з душ — пророк, кожна душа — спільнота,
Віри в себе проповідник і хранитель.

()(((

Тож не здай, душа, на догоду містиці
Власний дух свободи, суверенітет особистості.
І сліпою пристрастю ні до чого не прив'язуйся,
Страх поборуй, чуже освоуй, в дар відчуджуй своє,
Відмовляйся від жадібності, зайвим нехтуй,
Економ, медитуй, мрій, акумулуй енергію,
Розумій, співпрацюй, твори, генеруй енергію,
Розвивайся, душа моя, енергійно рухайся до щастя!

(())()

Скажеш, душі не існує? Вірю, звучить душевно.
Душі узгоджуються і в скепсисі, і у вірі в святині.
Кажеш, є щось більше за душу? То тінь твоєї гордині
Чи твоя душа, самозреченням одушевлена.
Всі спільноти, все людство мій мають сенс, я одна душа,
У бутті й небутті — найдосконаліша.

Душа — це фікція

Душа померла з тілом релігії. Людство перенасичене різними «міфами» про душу, яку ніхто ніколи не знав, не бачив. Але кажуть постійно, що відчувають. Як можна сказати, що «я щось відчуваю», і точно те, про що людина не має уявлення?!

Якщо людина знає, що таке душа, і могла б її пояснити — то було б зрозуміло. Але так званий досвід про «ніщо» мене не переконує. Де душа може існувати? В нирках, серці? Може, в п'ятках? Немає її там, це всього лише вегетативна нервова система, а не душа.

Є пам'ять, досвід, який ми протягом всього свого життя збираємо маленькими крупинками, часом губимо якісь з крупинок, часом вони залишаються в людській пам'яті. Часто це те, що найбільш цінне для людини і пов'язане з її рідними. Людина настільки прив'язується до улюблених людей і не хоче з ними прощатися, що вигадала такий термін, як «душа», щоб, нібито, бути постійно на зв'язку з людиною. Всі так звані «*homo sapiens*» настільки егоїстичні, що не можуть відпустити від себе людину, якої не існує в часі та просторі. Придумали собі свою пристрацію і живуть у ній, отримують задоволення і лінуються подумати критично з декількох позицій. Ще називають себе творчими і критично мислячими істотами.

Хтось придумав і тепер, слідуючи стадному інстинкту, всі віримо в душу. Не потрібно душу змішувати з емоціями, які ми відчуваємо в даний момент.

Душа — це фікція, яку людство придумало і ввело себе в оману. Це один з найбільших обманів землі, так само, як і релігія.

Дивують розмови, дискусії, які ведуться постійно навколо душі. Що її зважили і вона там скількись важить... Скажіть, як, що важить?

Як можна виміряти або зважити те, чого в природі не існує, що не виявлено, не доказано наукою? Бо ми віримо? То вірте собі! Віра для того існує, щоб придумати те, чого не існує, уявити і сказати ще: «Це вже якась реальність». Тільки ця реальність не розповсюджується поза уявою носія даної ідеї.

Взагалі, як щось може жити поза самим існуванням, поза самим буттям? Людина завжди щось порівнює через категорії буття та небуття, добра і зла. А душу звідки взяли? З чим її порівняти? З «недушею»? Недуші не існує, як і самої душі.

Можна сказати те, що людина вигадала ще один гарний міф з тисячі інших. Один з найбільш популярних, спільних для всіх культур світу, такий собі різновид релігії.

Люди не можуть без містики, чогось сакрального. Потрібно в щось вірити, менше відповідальності і більше позитиву.

Гнозис душі

Душа — водоймище, що виникає перед тобою у вигляді коловороту древнього джерела, звідки виходить світло, що створює ефект дзеркала. Ця субстанція є першосвідком нашого буття в світі. Людині властиво надавати таємничих значень непояснюваним феноменам. Подібна властивість свідчить про тісний зв'язок із божественною таємницею. Душа постає не сутністю людини, з якою зіштовхується особистість під час пошуків Бога, а дороговказом, що відображає божественну таємницю. Наявність цієї таємниці породжує відчуття нашої спорідненості з Абсолютом.

Структура душі, починаючи від початку людської історії, залишається незрозумілою для людського розуму, але пошуки задають вектор для осмислення священного феномену пам'яті.

Можливо, не існує жодних модусів для досягнення священної пам'яті та загального розуміння перебування людської душі в часі, щоб виокремити певні чинники розуміння душі та її джерела походження. Душа, що «загубилася на небесах», є дзеркалом для земної душі. Лише зараз можна трохи підняти завісу над тим, що ми є носіями чогось досяжного для нашого розуміння, розуміння таємниці, закладеної в нашій сутності.

Внаслідок створення штучних середовищ, там де наша душа не може перебувати, ми можемо прослідкувати її межі, щоб використати їх для розкриття сакральної

таємниці. Протилежності священного, наявні в людині, стають видимими, коли ми знаходимося перед невідворотнім страхом того, що може з неймовірною легкістю знищити нашу душу, але водночас у таких ситуаціях людина переповнена солодким благоговінням, що приховує в собі ця сила. Виникає питання, що може так легко стискати нашу душу? Те, що відчуває душа під час зустрічі із сакральною таємницею, розливається по тілу людини і наповнює всю людську природу. Оскільки все духовне, що надходить в людину, проходить через душу.

Коли ж душа стає чистою та скромною, вона починає випромінювати Благо. Будь-яка сутність бачить і може відчувати лише подібну до самої себе сутність, — так твердять майже всі містичні вчення. Тим самим ми можемо припускати, що досвід містиків є дотиком до «душі, що загубилася на небесах», яка є подібною до людської душі. Кожен аналог людської душі на «небесах», як і сама людська душа, належать до центру, з якого вони беруть свій початок. Цей закон встановлює *communicatio idiomatum* (стійкий зв'язок) між сакральним та людським, подвійність та укомплектованість бінарних станів, які чітко характеризують наявність в певному просторі та часі людської природи, що містить у собі конкретну душу. Духовний простір створюється простором, що є наявним у досвіді. Пережитий досвід простору зберігає у собі сакральну пам'ять, до якої долучається людська душа, щоб пізнати духовний простір. Тут можна навести приклад гностичного бачення місця, де колись перебував персоніфікований носій священного, який зберігає у собі цю пам'ять. Тим самим це місце стає вмістилищем сакрального.

Тут, відповідно, мова йде про існування знаків та вказівок, що дозволяють здійснювати верифікацію кожного

місця, де знаходиться сакральне. Віднаходження душею таких знаків та зчитування сакральної пам'яті за допомогою властивостей свого «небесного двійника» може містити в собі певні відповіді для відкриття дверей до таємниці, що жахає нас та захоплює водночас. Душа під час дотику до місця пам'яті сакрального переживає відчуття повернення до джерела, звідки виходить світло, що характеризується візуалізацією внутрішніх переживань та подій архетипного характеру.

Поняття «Душа» і «Сакральне» дуже часто використовують в грубих формах. Також часто цими словами користуються для того, щоб перенести в нашу реальність ті поняття, які прийнято вважати надбаннями далекого минулого. У будь-якій проповіді ми можемо прослідкувати апелювання до минулого, до «Золотого Часу», коли все було добре, там ці поняття розумілися правильно. Але тут варто відзначити, що, певно, не існує поняття більш крихкого, ніж «минуле» чи «Золотий Час». Фактично, це все залежить від вільних інтерпретацій, які самі по собі можуть застаріти, змінитися на більш нові, тим самим повертаючи минуле до майбутнього. Такою, по своїй суті, є історія душі людини: прагнення віднайти шлях назад, до джерела, через подібне на «небесах». Душа сама окреслює для себе свій шлях, відшуковуючи знаки, що полишив творець джерела.

ГЛОСАРІЙ

Акцидентарність — випадковість.

Андрогінність — одночасна присутність в однієї людини стереотипних для даного суспільства ознак чоловіка і жінки. Платон у діалозі «Бенкет» розповідає міф про андрогінів, предків людей, які поєднували в собі ознаки чоловічої і жіночої статі. Подібно до титанів, андрогіни були страшні своєю силою і зазіхали на владу богів. Зевс вирішив розрізати їх навпіл, зменшивши тим самим їх силу і нахабство вдвічі. У релігійній міфології багатьох народів згадується, що перша людина була андрогіном і лише потім була розділена на чоловіка та жінку; те саме вбачають у Книзі Буття деякі дослідники Тори в іудаїзмі та Біблії у християнстві.

Апофатика і катафатика — напрямки в теології; апофатика заперечує прийнятність будь-яких описань та визначень Бога з огляду на його абсолютну трансцендентність, непізнаваність; катафатика визнає прийнятність описань Бога, визначення його через певні характеристики, порівняння, аналогії.

Апріорі — те, що передує досвіду, саме собою зрозуміло.

Архетип — прообраз, початковий образ, ідея, первісна форма для наступних утворень.

Герменевтика — напрям наукової діяльності, пов'язаний з дослідженням, поясненням, тлумаченням, інтерпретацією текстів, у т.ч. філологічних, філософських, історичних і релігійних. Негерменевтичним є те, що не підлягає інтерпретації методами герменевтики.

Гнозис — філософський термін для позначення «знання», «пізнання», «пізнавання», «спізнавання».

Дискурс — тематична та підтекстова спрямованість спілкування, у широкому сенсі складна єдність мовної практики і надмовних факторів, значимої поведінки, символічних актів, мовного та поняттєвого апарату, необхідних для розуміння тексту, єдність, що дає уявлення про учасників спілкування, їхні установки й цілі, умови вироблення і сприйняття повідомлення.

Еманация — «випромінювання» вищими формами буття нижчих.

Імплікація — причинний зв'язок, логічна зв'язка «якщо ..., то ...».

Конотація — сумарне чи тотальне значення слова, як описове, так і емоційне. Під конотативністю розуміють прив'язаність до певного конкретного значення, певне конкретне коло асоціацій. Позаконотативність означає широкий сенс слова, довільність його значення.

Логос — в античній філософії, загальний закон, що лежить в основі світобудови; світовий розум, якому підкоряються природа і людина; вічний і живий Бог.

Люцифер (Люципер) — у християн прізвисько диявола, занепалого янгола, одного з херувимів, що забажав стати рівним Богові і був за це скинутий із небес; також латинське ім'я, що означає «світлоносний», епітет божеств, які відали небесними світилами, та «вранішньої зірки» Венери.

Мейнстрим — масові тенденції, прояви.

Метафізика — філософія буття, роздуми про граничні і надчуттєві принципи і засади буття.

Модус — властивість предмета, притаманна йому в деяких станах.

Онтологія — це вчення про буття, розділ філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування, розвитку сутнісного, найважливішого.

Патерн — закономірна регулярність; у психології, стереотип.

Секуляризм — атеїстичне відвернення від релігії, принцип світськості, зменшення ролі релігії у політичному, соціальному та особистому житті.

Трансцендентність (іменник) і трансцендентний (прикметник) — філософський термін, що характеризує те, що принципово недоступне пізнанню через життєвий досвід або не ґрунтується на досвіді; у широкому сенсі трансцендентне розуміється як «потойбічне», на відміну від іманентного.

Фауст — герой класичної трагедії Гете, чорнокнижник, який продав душу сатані.

Фенікс — чарівний птах, який, за уявленням стародавніх народів (фінікійців, єгиптян), через кожні 500 років прилітав з Аравії до Єгипту. Фенікс живився бальзамом і смолою. Коли він відчував, що наближається смерть, будував гніздо з пахучих гілок на верхів'ї пальми, і там його спалювало сонце. Потім птах воскресав з попелу, відроджувався молодим.

ЗМІСТ

Передмова	3
Максим Балаклицький. Чому я не чернець	20
Кирило Бойко. Про душу	30
Анатолій Болдарев. Трактат про рабство наших душ	32
Анастасія Болдарева. «Душа»: від повноти проміжку до пустоти змісту	35
Катерина Воїнська. Душа... Чи то, може, не душа?	38
Надія Дем'янчук. Емоції душі	40
Олег Дехтяренко. Душа — це я сам	42
Андрій Дмитрук. Душа: що воно, в чому має голод? ...	44
Ігор Дмитрук. Наші душі	48
Максим Іванов. Есе про душу та духовне ділання	51
Сергій Кашевко. Метафізика особистості	53
Тарас Клок. Філософія душі	55
Мстислав Крицевий. Мутуалізм душі	58

Ірина Левицька. Карма душі	60
Михайло Ломоносов. Загадкова душа	62
Вадим Мірошніченко. Позаконотативна душа	65
Юлія Новак. Роздуми про душу, або казка для дорослих	68
Ірина Пришпетлива. Енергія душі	71
Олександра Романова. Думки одиничного: що таке душа?	73
Андрій Сировець. Дар Бога	75
Максим Степаненко. Задіти за душу	79
Богдан Стрикалюк. Поранений янгол	82
Ібрагім Татієв. Душа в полоні у Розуму	84
Анатолій Томків. Запізніле каяття	88
Юрій Шеляженко. Душа — це людина в центрі буття	92
Олег Шимон. Душа — це фікція	98
Віталій Щепанський. Гнозис душі	100
Глосарій	103

Наукове видання

Науковий портал «Філософія і релігієзнавство»
Релігійна громада сповідуючих віру в найвищу
цінність людини «Українська Душевна спільнота»

ДУША І СУЧАСНІСТЬ

ДІАЛОГ МИСЛИТЕЛІВ

[есеї]

Упорядники: Ігор Дмитрук, Юрій Шеляженко.

Відповідальний за випуск, редагування,
коректуру, оформлення, комп'ютерний набір
та верстку: Ю. В. Шеляженко.

Підп. до друку 25.03.2015 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк лазерний. Гарнітура Академія.
Умовн. друк. арк. 5,4. Обл.-вид. арк. 3,6.
Наклад 500 прим. Зам. № 21.

Видавець Шеляженко Юрій Вадимович,
вул. Тверський тупик, буд. 9, к. 82, м. Київ, 01042.
Тел. +38 (097) 317-93-26, факс +38 (044) 529-04-35.
E-mail: yuriy.sheliazhenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4425, видане Державним
комітетом телебачення і радіомовлення України 22.10.2012 р.

Віддруковано на власному обладнанні.

WWW.ВИДАВЕЦЬ-ШЕЛЯЖЕНКО.УКР

**Збірка есеїв про душу,
підготовлених широким колом
мислячих людей, актуалізує
поняття душі та душевні цінності
в сучасному світі.
Для читачів з відкритою душею.**

МАКСИМ БАЛАКЛИЦЬКИЙ
КИРИЛО БОЙКО
АНАТОЛІЙ БОЛДАРЕВ
АНАСТАСІЯ БОЛДАРЕВА
КАТЕРИНА ВОЇНСЬКА
НАДІЯ ДЕМ'ЯНЧУК
ОЛЕГ ДЕХТЯРЕНКО
АНДРІЙ ДМИТРУК
ІГОР ДМИТРУК
МАКСИМ ІВАНОВ
СЕРГІЙ КАШЕВКО
ТАРАС КЛОК
МСТИСЛАВ КРИЦЕВИЙ

ІРИНА ЛЕВИЦЬКА
МИХАЙЛО ЛОМОНОСОВ
ВАДИМ МІРОШНІЧЕНКО
ЮЛІЯ НОВАК
ІРИНА ПРИШПЕТЛИВА
ОЛЕКСАНДРА РОМАНОВА
АНДРІЙ СИРОВЕЦЬ
МАКСИМ СТЕПАНЕНКО
БОГДАН СТРИКАЛЮК
ІБРАГІМ ТАТІЄВ
АНАТОЛІЙ ТОМКІВ
ЮРІЙ ШЕЛЯЖЕНКО
ОЛЕГ ШИМОН
ВІТАЛІЙ ЩЕПАНСЬКИЙ

ISBN 978-617-7088-07-2

9 786177 088072